

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS KATEDRA

Indrės Tarasovos
Neakivaizdinio skyriaus(5m)
V kurso IV grupės studentės

Magistro darbas

VYRIAUSOSIOS RIKIMŲ KOMISIJOS TEISINĖS PADĖTIES
PAGRINDAI

Darbo vadovas:Doc.dr.A.Normantas
Darbo recenzentas:Prof.dr.A.Marcijonas

Vilnius,2007

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. RINKIMAI — DEMOKRATIJOS INSTITUTAS.....	5
II. RINKIMUS ORGANIZUOJANČIOS INSTITUCIJOS IR JŲ TEISINIO STATUSO PALYGINIMAS ...	11
III. VYRIAUSIOSIOS RINKIMŲ KOMISIJOS TEISINĖ PADĖTIS	19
1. Vyriausiosios rinkimų komisijos teisinės padėties įtvirtinimo raida	19
2. Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo tvarka.....	27
3. Vyriausiosios rinkimų komisijos kompetencija.....	32
IV. VYRIAUSIOSIOS RINKIMŲ KOMISIJOS VYKDOMA POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMO KONTROLĖ.....	45
IŠVADOS	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	53
SANTRAUKA.....	56
SUMMARY.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.

IVADAS

Rinkimų teisė yra vienas iš svarbiausių konstitucinės teisės institutų. Rinkimų procesas yra detalai reglamentuotas teisės aktuose. Vyriausioji rinkimų komisija yra pagrindinė institucija, organizuojanti ir vykdanči rinkimus bei referendumus.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 21 straipsnyje nustatyta, kad tautos valia yra valstybinės valdžios pagrindas. Ši valia turi būti išreiškiama teisinguose rinkimuose, kurie turi vykti periodiškai, kai yra laiduojama visuotinė ir lygi rinkimų teisė ir slaptas balsavimas arba kitos lygiavertės procedūros, garantuojančios balsavimo laisvę.

Taigi teisingi ir demokratiniai rinkimai yra be galo svarbus visos visuomenės vystymosi pagrindas. Tik esant demokratiškai išrinktiems atstovaujamosios valdžios organams, piliečiai bus tikri dėl savo teisių ir laisvių užtikrinimo bei įgyvendinimo. Todėl institucijų, kurios organizuoja ir vykdo rinkimus, svarba taip pat yra be galo didelė.

Šis darbas yra skirtas Vyriausiosios rinkimų komisijos teisinei padėčiai aptarti. Darbas sudarytas iš keturių dalių.

Pirmoje kalbama apie rinkimus kaip vieną iš pagrindinių demokratijos išlaikymo ir užtikrinimo priemonių. Pateikiama trumpa istorinė rinkimų instituto analizė, taip pat aptariamos rinkimų rūšys, rinkimų cenzai, ir rinkimų principai.

Antroje darbo dalyje lyginamuoju aspektu trumpai aptariamos įvairios rinkimus organizuojančios institucijos įvairiose pasaulio šalyse. Pateikiama net keletas galimų tokių institucijų klasifikavimų, aprašomi rinkimų organizavimo modeliai ir principai, kuriais vadovaudamasi turi veikti rinkimus organizuojančios institucijos.

Trečioji darbo dalis skirta Vyriausiajai rinkimų komisijai ir jos teisinei padėčiai aptarti. Kadangi Vyriausioji rinkimų komisija veikia organizuodama tiek rinkimus į Seimą, tiek Prezidento rinkimus, rinkimus į savivaldybių tarybas bei referendumus, šiame darbe, siekiant tikslumo ir konkretumo buvo apsiribota Vyriausiosios rinkimų komisijos vykdoma veikla, organizuojant rinkimus į Seimą.

Paskutinė ketvirtoji darbo dalis yra skirta politinių partijų finansavimo problemoms aptarti ir Vyriausiosios rinkimų komisijos veiklai šioje srityje nušviesti.

Darbe daugiausia naudoti istorinis, lyginamasis ir aprašomasis metodai.

Pagrindinis šio darbo tikslas yra trumpai aptarti pagrindines problemas, su kuriomis susiduria Vyriausioji rinkimų komisija, organizuodama ir vykdydama rinkimus.

Rinkimų vykdymas, jų organizavimas, politinių partijų kandidatų kėlimas yra sudėtingas politinis procesas. Lietuva jau penkiolika metų yra nepriklausoma valstybė, tačiau ir iki šių dienų dar diskutuojama dėl rinkimų sistemos keitimo ar esamos tobulinimo. Ar galiojanti rinkimų organizavimo tvarka yra tinkama, ar ji atitinka Lietuvos valstybės ir visuomenės interesus bei reikmes, ar yra rimtų priežasčių ją keisti? Ar Lietuvos Vyriausioji rinkimų komisija yra tinkama institucija organizuoti, vykdyti rinkimus? Dėl šių aktualių klausimų ir autorės domėjimosi rinkimais bei jų organizavimo ir vykdymo tvarka ir buvo pasirinkta būtent tokia darbo tema.

Rašant darbą vadovautasi teisės norminiais aktais, Konstitucinio Teismo nutarimais ir išvadomis, kitų teismų sprendimais bei nutartimis, Vyriausiosios rinkimų komisijos internetiniame tinklalapyje teikiama informacija. Be kitų šaltinių ypač naudingas ir informatyvus šaltinis buvo Tarptautinio demokratijos ir rinkimų paramos instituto 2006 m. atlikto tyrimo medžiaga. Šio tyrimo metu buvo renkama informacija apie viso pasaulio rinkimų komisijas ir bandoma gautus rezultatus apibendrinti bei palyginti.

Nagrinėjama tema yra daug rašę tiek Lietuvos, tiek užsienio autoriai. Šio darbo aktualumas yra tas, kad jame analizuojamos naujausios iškilusios problemos, susijusios su rinkimų organizavimu ir vykdymu.

I. RINKIMAI — DEMOKRATIJOS INSTITUTAS

Rinkimai, kuriuose dalyvauja visi valstybės piliečiai, atsirado tik XVIII-XIX a. sandūroje. 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje, panaikinus luomus ir visus žmones pripažinus lygiais prieš įstatymą, rinkimų teisė pirmą kartą žmonijos istorijoje buvo paskelbta valstybės piliečių teise.

Šiuolaikinių rinkimų sistemų formavimuisi įtakos turėjo Didžioji Prancūzijos revoliucija ir kitos XIX a. demokratinės revoliucijos Europoje. 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje teigiama, kad bet kokio viešpatavimo pagrindas glūdi tautoje. Joks asmuo ir jokia įstaiga negali realizuoti valdžios, kuri nekiltų iš tautos.

Pagrindiniu demokratinio valdymo principu tapo suverenitetas, priklausantis valstybės tautai. Tai reiškia, kad tauta savo valdžią įgyvendina ne tik tiesiogiai, bet ir per renkamus atstovus. Rinkimais yra įgyvendinama demokratija, išrenkami tautos atstovai ir suformuojamos valstybės valdžios institucijos. Rinkimų metu rinkėjai, kurie dažniausiai yra valstybės piliečiai, iš daugelio pasiūlytų kandidatų išsirenka tuos asmenis, kuriais pasitiki labiausiai ir kuriems sutinka suteikti teisę valdyti valstybę.

Rinkimų teisės normos, reguliuojančios visą rinkimų procedūrą, yra susijusios su kitais demokratiniais institutais, o pirmiausiai — su piliečio teisėmis ir laisvėmis. Valdžia kyla iš valdomųjų susitarimo. Laisvi ir nešališki rinkimai šį susitarimą paverčia valdžia. Atstovaujamoji demokratija — tai potencialių valstybės veikėjų konkurencija dėl rinkėjų balsų. Tokiu būdu demokratija suvokiama kaip politikų ir visuomenės mažumos valdymas. Renkamumas glaudžiai moraliai susaisto parlamentą ir tautą, yra pastarosios atstovavimo politinės jėgos šaltinis.

Svarbią įtaką rinkimų teisės teorijai ir praktikai turėjo klasikinė demokratija, kuri grindžiama tokiais pagrindiniais teiginiais: valdžios šaltinis yra tauta, o tautos atstovai yra renkami vadovaujantis visuotine rinkimų teise; pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės suteikia visiems piliečiams vienodas galimybes vertinti valdžios veiksmus; visi piliečiai turi vienodą įtaką valdžios politikai; valdžia kyla iš valdomųjų valios, kuri įgyvendinama per renkamus atstovus.

Valstybės ir savivaldybių institucijų rinkimų procese atsirandantys santykiai tarp valstybės institucijų, piliečių, politinių partijų ir kitų nevyriausybinių organizacijų reguliuojami teisės normomis, įtvirtintomis įvairiose teisės šaltiniuose. Rinkimai vyksta pagal teisės normose nustatytas taisykles. Šių teisės normų visuma sudaro rinkimų teisę.

Konstitucinės teisės doktrinoje sąvoka *rinkimų teisė* suprantama dviem prasmėmis: objektyviaja ir subjektyviaja.

Objektyviaja prasme rinkimų teisė — tai visuma teisės normų, reguliuojančių visuomeninius santykius, atsirandančius sudarant viešosios valdžios renkamas institucijas. Kitaip tariant, šia prasme rinkimų teisė suprantama kaip konstitucinės teisės institutas, kurio normos reguliuoja rinkimų organizavimo ir vykdymo tvarką. Pažymėtina, kad visuomeniniai santykiai, atsirandantys rinkimų procese, reguliuojami įvairių teisės šakų normomis. Teisės normų klasifikavimas pagal reguliuojamų visuomeninių santykių pobūdį leidžia atskirti rinkimų teisės normas, kurios sudaro konstitucinės teisės institutą, ir normas, susijusias su rinkimais, bet reguliuojančias specifinius visuomeninius santykius ir priskiriamas kitoms teisės šakoms, pvz.: darbo teisės normos - reguliuoja, kaip turi būti apmokama rinkimų komisijų nariams, civilinės teisės normos - turtinius klausimus ir t. t. Didžiąja dalimi šios normos yra procesinės.

Subjektyvioji rinkimų teisė - tai piliečiui valstybės garantuota teisė ir galimybė dalyvauti rinkimuose renkant valstybės organus ir pareigūnus. Skiriama:

- 1) aktyvioji rinkimų teisė;
- 2) pasyvioji rinkimų teisė.

Aktyvioji rinkimų teisė - tai piliečio galimybė dalyvauti rinkimuose sprendžiant, už ką atiduoti savo balsą. Aktyvioji rinkimų teisė reiškia, kad pilietis turi būti įtrauktas į rinkėjų sąrašus, jam išduodamas biuletenis, t. y. aktyvioji rinkimų teisė apima kompleksą teisių, susijusių su piliečio galimybe realizuoti savo rinkimų teisę¹.

Pasyviosios rinkimų teisės turinį sudaro galimybė kandidatuoti rinkimuose, agituoti už save, ginčyti esant teisėtam pagrindui rinkimų rezultatus ir pan. Paprastai pasyviosios teisės įgyvendinimui būna nustatytas didesnis amžiaus cenzas, tai siejama su gyvenimo patirties įgijimu, asmenybės socialine branda ir didesne galimybe deramai atstovauti Tautai.

Rinkimų demokratiškumas priklauso nuo šalies tradicijų, politinio režimo. Rinkimai laikomi demokratiškais, jeigu atitinka tarptautinėje bendrijoje nusistovėjusius standartus.

A. Krupavičius knygoje „Seimo rinkimai '96: trečiasis atmetimas“ teigiama, kad demokratiniai rinkimai turi atitikti šešias sąlygas:

1. Visų suaugusių gyventojų teisė balsuoti už kandidatus į valdžią;
2. Reguliariai nustatytas rinkimų laikas;
3. Nėra apribotos galimybės sukurti partiją ir iškelti kandidatus;
4. Dėl vietų renkamoje institucijoje yra konkuruojama;
5. Sąžininga rinkimų kampanija;
6. Laisvas ir slaptas balsavimas, teisingas balsų skaičiavimas ir rezultatų skelbimas².

¹ Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002. P. 621.

² A. Krupavičius. Seimo rinkimai '96: trečiasis atmetimas. - Vilnius, 1998. P. XI.

Tačiau pažymėtina tai, kad mintis, jog rinkimuose turi dalyvauti visi žmonės yra nesuderinama su laisvų rinkimų principu, nes asmenys yra laisvi apsisprendami dalyvauti ar nedalyvauti rinkiniuose. Be to, rinkimuose dalyvauja ne visi žmonės, o tik tos valstybės piliečiai. Net ir ES teisė³, sudarydama kitos valstybės piliečiams galimybes dalyvauti savivaldybių tarybų rinkimuose, nenumato, kad rinkti tautos atstovus, t. y. parlamento narius, gali užsieniečiai ar asmenys be pilietybės.

Rinkimų teisės principais konstitucinės teisės teorijoje laikomos pagrindinės nuostatos, idėjos, įtvirtintos Konstitucijoje ir rinkimų santykius reguliuojančiuose įstatymuose, kuriomis vadovaujamosi rinkimų organizavimo ir vykdymo metu. Rinkimų teisės principų laikymasis reiškia, kad rinkimų metu realiai išreiškiama tautos valia. Jų nesilaikymas reiškia rinkimų, o tuo pačiu ir išrinktų valstybės ir savivaldybės atstovaujamojų institucijų legitimumo paneigimą⁴.

Procedūriniu atžvilgiu rinkimus yra priimta laikyti demokratiškais, o jų rezultatus legitimiais, jei rinkimų metu buvo įgyvendinti šie principai:

- Visuotinė rinkimų teisė;
- Lygi rinkimų teisė;
- Tiesioginiai rinkimai;
- Slaptas balsavimas.

Visuotinė rinkimų teisė reiškia, kad rinkimų teisę turi kiekvienas LR pilietis, o tiesioginiai ar netiesioginiai šios teisės apribojimai dėl piliečio asmeninių savybių ir požymių, socialinio statuso ir pan. yra draudžiami. Nors valstybė deklaruoja, kad dalyvauti rinkimuose gali kiekvienas pilietis, tačiau yra nepaneigiama ir valstybės teisė nustatyti kai kuriuos rinkimų teisės apribojimus, nustatant tam tikrus rinkimų cenzus. M. Riomerio nuomone, cenzų nustatymas iš viso neprieštaruoja tai demokratinei valstybės Konstitucijai, kuri yra paremta socialinės funkcijos sąvoka⁵.

Labiausiai pasaulyje yra paplitęs aktyviosios rinkimų teisės amžiaus cenzas, kuris numatytas ir LR Konstitucijos 34 str. 1 d., LR Seimo rinkimų įstatymo 2 str. 1 d. nustatant, kad rinkimuose gali dalyvauti LR pilietis, sulaukęs 18 metų. Kai kuriose užsienio valstybėse amžiaus cenzai skiriasi, pvz. P. Amerikos valstybėse aktyviają rinkimų teisę turi asmenys, sulaukę 16 m., Maroke - 20 m., Latvijoje - 21 m⁶.

Didesni reikalavimai yra keliami pasyviosios rinkinių teisės įgyvendinimui. LR Konstitucijos 34 str. 2 d. įtvirtinta, kad teisę būti išrinktam nustato Lietuvos Respublikos

³ Tarybos direktyva 94/80/EB 1994 m. gruodžio 19 d. nustatanti išsamias priemones Sąjungos piliečiams, gyvenantiems valstybėje narėje ir nesantiems jos piliečiais, naudotis balsavimo teise ir teise būti kandidatais savivaldybių rinkimuose; www.lrs.lt.

⁴ Sravnitelnoje konstitucionnoje pravo. - Maskva, 1996. P. 368.

⁵ M. Riomeris. Valstybinė teisė. Skaitytų paskaitų stenogramos T. 2. Kaunas, 1930. P. 207.

Konstitucija ir rinkimų įstatymai. LR Konstitucijos 56 str., LR Seimo rinkimų įstatymo 2 str. 2 d. nustatyta, kad Seimo nariu gali būti renkamas 1) LR pilietis, kuris 2) nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei ir 3) rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų bei 4) nuolat gyvena Lietuvoje.

Pažymėtina tai, kad rinkimų cenzų nustatymas pats savaime nereiškia, jog rinkimai ir rinkimų teisė yra nedemokratiški. Svarbu, kokie šie cenzai yra ir taip pat svarbu, kad jų įtvirtinimas nepaneigtų rinkimų, kaip demokratinės procedūros.⁷

Lygi rinkimų teisė reiškia, kad kiekvienas rinkėjas rinkimuose turi po vieną balsą vienmandatėje ir daugiamandatėje rinkimų apygardose, o šie balsai yra lygiaverčiai kiekvieno kito, turinčio teisę rinkti, balsams. (Ši taisyklė netaikoma, kai rinkimai vyksta pagal mišrią rinkimų sistemą). Kiekvienas rinkėjas turi lygią teisę pareikšti savo nuomonę dėl kandidatų, įrašytų į tą kandidatų sąrašą, už kurį jis balsuoja daugiamandatėje rinkimų apygardoje, o ši nuomonė yra lygiavertė kiekvieno kito balsavusio už šį sąrašą rinkėjo nuomonei. Lygios rinkimų teisės principas yra LR Konstitucijos 29 str. įtvirtinto lygiateisiškumo principo išraiška.

Platesniu požiūriu pagal aptariamą principą reikia, kad visi rinkimų proceso dalyviai — rinkėjai, kandidatai, juos iškėlusios politinės partijos ar vertinančios visuomenės informavimo priemonės — turėtų lygias teises (ne tik faktines finansines ar organizacines) galimybes vykdyti rinkimų agitaciją, apskusti rinkimų komisijų sprendimus, stebėti, kaip skaičiuojami balsai ir pan.⁸

Tiesioginė rinkimų teisė - tai rinkėjų teisė ir reali galimybė per rinkimus balsuoti už ar prieš kandidatą ar politinių partijų sąrašą be tarpininkų.

Šis principas apima ne tik tam tikras rinkėjų galimybes (ir valstybės institucijų pareigas), bet ir atitinkamas pačių rinkėjų pareigas. Šių pareigų gali būti nesilaikoma tik akivaizdžios būtinybės atvejais, kai, pavyzdžiui, gydymo, socialinės rūpybos ir globos įstaigoje balsuojantis asmuo, užpildydamas rinkimų biuletenį, prireikus gali pasinaudoti kito asmens, kuriuo pasitiki (išskyrus tos įstaigos darbuotoją, paštininką, rinkimų komisijos narį ar rinkimų stebėtoją), paslaugomis.⁹ Tačiau šiuo atveju „kitas asmuo“ veikia ne savarankiškai, o tik padeda balsuojančiam asmeniui atlikti tam tikrus mechaninius veiksmus, kurių pastarasis nėra pajėgus atlikti (pvz., pažymėti kandidatą, už kurį balsuojama, įmesti biuletenį į urną ir pan.). Šiuo atveju valią išreiškia balsuojantysis asmuo, o jam padedantis asmuo tik padeda tą valią įgyvendinti.

Slaptas balsavimas — tai galimybė ir sąlyga rinkėjui asmeniškai ir slaptai, asmeniškai ir nekontroliuojamai, be jokio išorinio spaudimo išreikšti savo valią, t. y. balsuoti ar nebalsuoti už kurį

⁶ Čirkyn V. E. Konstitucionnoje pravo zarubežnych stran. - Maskva, 1997. P. 195.

⁷ Jengibarjan R. V., Tadevosian E. V., Konstitucionnoje pravo. - Maskva, 2000. P. 360.

⁸ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. - Vilnius, 2003. P. 163.

⁹ Ten pat. P. 165.

nors kandidatą ar kandidatų sąrašą. Rinkėjui turi būti sudarytos sąlygos slaptai ir netrukdomai užpildyti biuletenį, todėl šio principo realizavimui yra naudojamos specialios balsavimo patalpos ar kabinos.

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad yra draudžiama balsuoti už kitą asmenį arba pavesti kitam asmeniui balsuoti už save. Tačiau šiuo atveju taip pat galimos tam tikros išlygos, kai rinkėjas, kuris dėl savo fizinių trūkumų negali pats užpildyti rinkimų biuletenio, įmesti jo į balsadėžę, pasikviečia kitą asmenį (išskyrus rinkimų komisijos pirmininką ar narį bei rinkimų stebėtoją), kuris už jį atliktų šiuos veiksmus.

Rinkimų teisė yra vienas svarbiausių Lietuvos konstitucinės teisės institutų. Jo normomis įtvirtinama renkamų viešosios valdžios institucijų formavimo tvarka, rinkiminės kompanijos procedūros: rinkimų skyrimas; rinkėjų sąrašų, rinkimų apygardų ir apylinkių, rinkimų komisijų sudarymas, kandidatų iškėlimas ir agitacija už juos; balsavimas; rinkimų rezultatų nustatymas¹⁰.

Rinkimus organizuoja specialiai tam skirtos institucijos. Nuo jų veiklos priklauso, ar rinkimai vyksta laikantis demokratinių principų, ar visi piliečiai gali pasinaudoti rinkimų teisėmis.

Vienose valstybėse tokios institucijos sudaromos prieš kiekvienus rinkimus (Austrija, Italija). Toks jų sudarymo būdas leidžia į rinkimų organizavimo procesą įtraukti įvairius gyventojų sluoksnius, garantuoja sudėties atnaujinimą ir tai neleidžia šių įstaigų naudoti vienos kurios nors partijos politiniams tikslams siekti. Kitose valstybėse rinkimų institucija dirba nuolatos. Galimas ir mišrus institucijų sudarymo būdas, kai aukščiausioji rinkimų institucija veikia nuolat, o žemesnioji funkcionuoja tik konkrečios rinkimų kampanijos metu. Pavyzdžiui, Lenkijoje, renkant Seimą, Nacionalinė rinkimų komisija yra nuolatos veikianti institucija, o apygardų rinkimų komisijos sudaromos likus ne mažiau kaip 52 dienom iki rinkimų, t. y. veikia konkrečių rinkimų metu. Tokiu pat būdu rinkimai vykdomi Lietuvoje — rinkimus vykdo nuolat veikianti Vyriausioji rinkimų komisija, o rinkimų laikotarpiu sudaromos miestų (rajonų) apygardų ir apylinkių rinkimų komisijos¹¹.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad pagrindinis rinkimus organizuojančios ir vykdančios institucijos (Lietuvos atveju tai Vyriausioji rinkimų komisija) tikslas yra demokratinių rinkimų užtikrinimas. Tai reiškia, kad rinkimus organizuojanti institucija turi veikti taip, kad niekam nekiltų abejonių dėl rinkimų teisėtumo, dėl jų demokratiškumo ir dėl išrinktos atstovaujamosios institucijos legitimumo. Žinoma, rinkimus organizuojančios institucijos veikla priklauso nuo įstatymų leidėjo, t. y. ji privalo vykdyti įstatymų leidėjo priimtus teisės aktus,

¹⁰ Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002. P. 642.

¹¹ Ten pat. P. 643.

reglamentuojančius rinkimų organizavimą ir vykdymą. Galima teigti, kad valstybėse, kurios yra valdomos autoritarinių režimų, rinkimų komisijos tėra valdančiųjų įrankis, kuriuo siekiama rinkimų rezultatams suteikti nors formalų legitimumą. Tuo tarpu demokratinėse valstybėse rinkimų komisijos kaip tik ir yra tos institucijos, kurios prisideda prie demokratijos įgyvendinimo. Žinoma, jeigu atsitiktų taip, kad demokratiškai išrinktas parlamentas nuspręstų panaikinti kai kurias rinkimų nuostatas, užtikrinančias jų demokratiškumą, rinkimų komisija teturėtų du pasirinkimus: arba toliau organizuoti rinkimus pagal demokratinių rinkimų sąlygas pažeidžiančias nuostatas arba apie tai paskelbti viešai ir atsistatydinti. Tačiau galiojant demokratinius rinkimus užtikrinančioms nuostatoms, rinkimų komisija kaip tik ir yra toji institucija, kuri užtikrinti, kad rinkimų demokratiškumu nebūtų abejojama.

Pasaulyje yra įvairių rinkimus organizuojančių institucijų. Skiriasi jų įgaliojimai, sudarymo tvarka, jų veiklos reglamentavimas. Todėl kitoje darbo dalyje trumpai lyginamuoju aspektu bus aptartas kelių skirtingų rinkimus organizuojančių institucijų teisinis statusas.

II. RINKIMUS ORGANIZUOJANČIOS INSTITUCIJOS IR JŲ TEISINIO STATUSO PALYGINIMAS

Rinkimų sudėtingumas ir svarba reikalauja, kad tam tikra institucija rūpintųsi rinkimų veikla. Tokių institucijų yra labai įvairių; skiriasi jų pavadinimai, o dažnai skirtingos ir funkcijos. Rinkimų komisija (angl. *electoral management body*) – tai organizacija ar institucija, kurios vienintelis tikslas ir atsakomybė yra atlikti esminius su rinkimų ar referendumų organizavimu susijusius veiksmus.¹² Šie esminiai veiksmai yra tokie:

1. nustatyti, kas gali balsuoti;
2. priimti bei patikrinti rinkimuose dalyvaujančių subjektų teisę dalyvauti rinkimuose;
3. organizuoti patį balsavimą;
4. suskaičiuoti balsus;
5. patvirtinti balsavimo rezultatus.

Visos institucijos, kurios atlieka šiuos veiksmus, nepriklausomai nuo jų pavadinimo, gali būti laikomos rinkimų komisijomis¹³. Yra nemažai valstybių, kuriose rinkimus organizuojančios ir vykdančios institucijos pavadinimas savo esme yra toks pats kaip Lietuvoje rinkimus organizuojančios ir vykdančios institucijos, t. y. Vyriausioji rinkimų komisija. Tokiu pačiu pavadinimu komisijos yra Armėnijoje, Bulgarijoje, Kambodžoje, Gruzijoje, Izraelyje, Taivane ir kt.¹⁴ Tačiau, pavyzdžiui, Argentinoje rinkimus organizuojanti institucija yra Vidaus reikalų ministerijos Centrinis rinkimų skyrius, Austrijoje — Vidaus reikalų ministerija, Brazilijoje — Aukštasis rinkimų tribunolas; Kipre — Vyriausioji rinkimų tarnyba; Suomijoje — Teisingumo ministerijos Rinkimų skyrius; Haityje — Laikinoji rinkimų taryba; Norvegijoje — Savivaldybių ir regionų vystymosi ministerija; Jungtinėje karalystėje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose — vietos valdžios institucijos; Pietų Afrikos Respublikoje — Nepriklausoma rinkimų komisija ir kt.¹⁵ Jau vien iš šių pavadinimų matyti didelė rinkimus organizuojančių institucijų įvairovė. Pastebėtina, kad kai kuriais atvejais iš institucijos pavadinimo jau galima nustatyti ir jos priklausomumą tam tikrai valstybės institucijų sistemai. Pavyzdžiui, yra nemažai valstybių, kuriose rinkimus organizuoja ir vykdo specialus Vidaus reikalų ar kitos ministerijos padalinys. Yra ir tokių valstybių, kuriose nėra vienos pagrindinės rinkimus vykdančios institucijos (rinkimai organizuojami ir vykdomi vietos valdžios institucijų (JAV)). Kai kuriais atvejais jau pačios institucijos pavadinime siekiama pabrėžti jos nepriklausomumą, vartojant žodį

¹² Wall, A. et al. *Electoral Management Design: The International IDEA Handbook*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2006. P. 5.

¹³ Ten pat. P. 5.

¹⁴ Ten pat. P. 304-323.

¹⁵ Ten pat. P. 304-323.

nepriklausomas. Tačiau pažymėtina, kad dažnai šis žodis yra naudojamas tik siekiant sudaryti iliuziją, kad rinkimų komisija yra nepriklausoma (ypač tai būdinga toms šalims, kuriose nevyksta demokratiniai rinkimai).

Be minėtų esminių veiksmų rinkimų komisijos gali atlikti ir tokius uždavinius, kurie padeda organizuoti rinkimus ar referendumus, pavyzdžiui, registruoti rinkėjus, nustatyti apygardų ribas, šviesti ir informuoti rinkėjus, stebėti žiniasklaidos priemonės ir nagrinėti rinkiminius ginčus. Tačiau tokia institucija, kuri tik nustato apygardų ribas, nagrinėja ginčus ar stebi žiniasklaidą, tačiau neturi įgaliojimų organizuojant rinkimus, skaičiuojant balsus ir skelbiant jų rezultatus, nelaikytina rinkimų komisija¹⁶.

Vienose šalyse (pavyzdžiui, Meksikoje, Lenkijoje) centrinės rinkimų komisijos yra atsakingos tiek už parlamento, tiek už prezidento rinkimų organizavimą, taip pat ir už referendumų organizavimą. Tuo tarpu užsienio autoriai kaip išskirtinį pažymi Lietuvos atvejį, kuomet Seimo ir Prezidento rinkimams buvo sudarytos skirtingos rinkimų komisijos. Tai labai retas atvejis pasaulinėje praktikoje, tačiau Lietuvoje, atkūrus nepriklausomybę, toks rinkimų komisijų modelis kurį laiką buvo taikomas. Tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje rinkimai ir referendumai yra organizuojami pagal visiškai skirtingas nuostatas.¹⁷

Atsakomybė už rinkimų organizavimą gali būti paskirstyta skirtingo lygio institucijoms, kai vienas funkcijas įgyvendina centrinė rinkimų komisija, ministerija ar vyriausybės įsteigta institucija, o kitas atlieka vietinės komisijos ar vietinės valdžios institucijos (taip yra Ispanijoje).¹⁸

Pažymėtina, kad skiriasi ne tik rinkimus organizuojančių institucijų pavadinimai, bet ir patys rinkimų organizavimo būdai. Apibendrintai yra išskiriami trys rinkimų organizavimo modeliai:

- 1) nepriklausomas rinkimų organizavimo modelis;
- 2) vyriausybinis rinkimų organizavimo modelis;
- 3) mišrus rinkimų organizavimo modelis.¹⁹

Nepriklausomas rinkimų organizavimo modelis egzistuoja tose valstybėse, kur rinkimus organizuoja rinkimų komisija, instituciškai nepriklausoma nuo vykdomosios valdžios ir turinti savo biudžetą. Ji atskaitinga ne vykdomajai valdžiai, o įstatymų leidžiamajai valdžiai arba valstybės vadovui. Rinkimų komisijos nariai, eidami pareigas, nepriklauso vykdomajai valdžiai.²⁰ Tokį modelį yra pasirinkusios Australija, Estija, Gruzija, Kanada, Lenkija, Urugvajus

¹⁶ Ten pat. P. 6.

¹⁷ Ten pat. P. 6.

¹⁸ Ten pat. P. 6.

¹⁹ Ten pat. P. 6-7.

²⁰ Ten pat. P. 7.

ir kitos pasaulio valstybės. Lietuvoje Vyriausioji rinkimų komisija taip pat veikia pagal nepriklausomą modelį.²¹

Kai kuriose valstybėse sukuriamos dvi rinkimams vadovaujančios institucijos, ir jos abi būna nepriklausomos nuo vykdomosios valdžios. Viena iš šių institucijų paprastai yra atsakinga už rinkimų proceso politiką, o kita organizuoja ir įgyvendina rinkimų procesą. Tokia sistema veikia Jamaikoje, Rumunijoje, Suriname.²²

Vyriausybiniis rinkimų organizavimo modelis egzistuoja tose valstybėse, kuriose rinkimus organizuoja ir jiems vadovauja vykdomoji valdžia per atitinkamą ministeriją ar vietinės valdžios institucijas. Nors egzistuoja rinkimų komisijos, joms vadovauja ministrai ar ministerijos pareigūnai. Jų biudžetas yra bendras su ministerijos ir/ar vietos valdžios institucijos biudžetu.²³ Tokį modelį turi Danija, Naujoji Zelandija, Singapūras, Šveicarija.

Mišraus rinkimų organizavimo modelio atveju veikia dviguba sistema. Politiką nustatanti, rinkimus stebinti ar kontroliuojanti rinkimų komisija yra nepriklausoma nuo vykdomosios valdžios, o rinkimus tiesiogiai organizuojanti rinkimų komisija yra sudėtinė vykdomosios valdžios dalis. Nepriklausomos rinkimų komisijos įtaka vykdomosios valdžios kontroliuojamai rinkimų komisijai yra skirtinga skirtingose valstybėse. Dažniausiai nepriklausoma rinkimų komisija turi ne vien formalius įgaliojimus, bet realias galias peržiūrėti ir patikrinti, kaip priklausoma komisija įgyvendina rinkimus, kartais taip pat galią suskaičiuoti ir skelbti rinkimų rezultatus.²⁴

Tarptautinis demokratijos ir pagalbos rinkimams institutas 2006 m. nustatė, kad iš tirtų 214 pasaulio šalių bei teritorijų 55 procentai laikėsi nepriklausomo rinkimų organizavimo modelio, 26 procentai — vyriausybiniio rinkimų organizavimo modelio ir 15 procentų — mišraus rinkimų organizavimo modelio (kiti 4 procentai šalių nerengia nacionalinių rinkimų).²⁵

Taigi iš pateiktų pavyzdžių matome, kad rinkimai gali būti organizuojami laikantis trijų skirtingų modelių. Kaip pagrindinis atitinkamo modelio išskyrimo matas yra priklausomybė nuo vykdomosios valdžios institucijų ir atskiras biudžetas. Tik tokia rinkimų komisija, kuri yra nepriklausoma nuo vykdomosios valdžios ir turi savo atskirą biudžetą, gali būti laikoma komisija, organizuojančia rinkimus pagal nepriklausomą rinkimų organizavimo modelį. Jeigu rinkimų komisija yra vykdomosios valdžios dalis, tuomet tai jau vyriausybiniis rinkimų organizavimo modelis. O jeigu valstybėje veikia dvi komisijos, iš kurių prižiūrinti komisija veikia pagal nepriklausomą modelį, o rinkimus organizuojanti – pagal vyriausybiniį, tuomet tai

²¹ Ten pat. P. 314.

²² Ten pat. P. 7.

²³ Ten pat. P. 7.

²⁴ Ten pat. P. 8.

²⁵ Ten pat. P. 8.

mišrus rinkimų organizavimo modelis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors nepriklausomą rinkimų organizavimo modelį yra pasirinkusios daugiausiai šalių, tačiau tai nereiškia, kad šis modelis yra pats geriausias ar kad tik šio modelio atveju rinkimai vyksta tikrai demokratiškai. Tiek vyriausybės, tiek mišraus rinkimų organizavimo modelio atveju rinkimai be jokių problemų gali būti laikomi demokratiniais. Galima teigti, kad rinkimų atitikimas arba neatitikimas demokratijos principams nepriklauso nuo pasirinkto rinkimų organizavimo modelio. Rinkimai gali vykti nesilaikant demokratijos principų tiek esant nepriklausomam, tiek esant vyriausybiniam ar mišriam rinkimų organizavimo modeliams. Štai, pavyzdžiui, Baltarusijoje yra įtvirtintas nepriklausomas rinkimų organizavimo modelis (rinkimus, kaip ir Lietuvoje, organizuoja Vyriausioji rinkimų komisija), tačiau šioje šalyje vykstantys rinkimai yra labai toli nuo demokratiškesnių. O Suomijoje yra įtvirtintas vyriausybės rinkimų organizavimo modelis (rinkimus organizuoja Teisingumo ministerijos Rinkimų skyrius), tačiau turbūt niekam nėra kilę abejonių dėl rinkimų demokratiškumo šioje šalyje. Tuo tarpu Prancūzijai būdingas mišrus rinkimų organizavimo modelis (rinkimus organizuoja ir vykdo Vidaus reikalų ministerijos Rinkimų skyrius, o prižiūri – Konstitucinė taryba), tačiau dėl šioje šalyje vykstančių rinkimų demokratiškumo taip pat neabejojama.²⁶

Rinkimų komisijos taip pat gali būti skirstomos į nuolatinės ir laikinosias. Siekiant nustatyti, ar reikėtų įsteigti nuolatinę ar laikinąją rinkimų komisiją, reikia atsižvelgti į darbo krūvį rinkimų proceso metu ir į išlaidas, išlaikant nuolatinę rinkimų instituciją, bei išlaidas, kurias patirtų valstybė, kiekvieniemis rinkimams sudarydama naują komisiją.²⁷ Jei nusprendžiama, kad rinkimų komisija bus laikina, reikia atsižvelgti į tai, kaip bus išlaikomas rinkimų organizavimo tęstinumas. Jei rinkimai vyksta reguliariai, ir nuolat vyksta rinkėjų švietimas bei rinkimų įstatymų peržiūra, pateisinamas būtų nuolatinės komisijos įsteigimas. Nuolatinės komisijas turi Armėnija, Australija, Indonezija, Pietų Afrika.

Kai steigiamos laikinosios komisijos valstybėje, kurioje taikomas vyriausybės rinkimų organizavimo modelis, gali būti taip, kad valstybės tarnautojai yra atleidžiami nuo savo tiesioginių pareigų ir deleguojami į rinkimų komisiją tik rinkimų laikui. Mišrų rinkimų organizavimo modelį taikančiose valstybėse nepriklausoma rinkimų komisija sudaroma tik rinkimų laikui, o tęstinumą užtikrina vykdomosios valdžios sudaroma komisija²⁸. Valstybėse, kurios taiko nepriklausomą rinkimų organizavimo modelį, egzistuoja nuolatinės centrinės komisijos, kurios dirba kartu su laikinomis joms pavaldžiomis teritorinėmis komisijomis, kurios

²⁶ Ten pat. P. 306-310.

²⁷ Ten pat. P. 17.

²⁸ Ten pat. P. 17.

sudaromos maždaug prieš du – šešis mėnesius iki rinkimų dienos, priklausomai nuo joms tenkančios atsakomybės bei darbo krūvio.²⁹

Lietuvoje šiuo metu veikia nuolatinė rinkimus organizuojanti institucija, t. y. Vyriausioji rinkimų komisija. Tačiau tik Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, ši komisija, nors ir turėjo tokį patį pavadinimą, nebuvo nuolatinė, nes buvo įsteigta ne pagal įsigaliojusią Konstituciją. Laikinoji buvo ir komisija, įsteigta pirmiesiems po nepriklausomybės atkūrimo Respublikos Prezidento rinkimams organizuoti. Tačiau apygardų rinkimų komisijos ir šiuo metu yra laikinosios bei sudaromos prieš kiekvienus rinkimus. Pažymėtina, kad tokiu būdu apygardų komisijose nėra išlaikomas narių įgaliojimų tęstinumas, t. y. prieš kiekvienus rinkimus sudarytoje apygardos rinkimų komisijoje gali dirbti asmenys, kurie anksčiau tokios komisijos veikloje nėra dalyvavę. Tai sukelia tam tikrų nepatogumų. Vyriausioji rinkimų komisija tuomet turi organizuoti papildomus mokymus, skirti daugiau lėšų apygardų komisijų narių švietimui.

Be to, reikėtų pažymėti, kad Vyriausioji rinkimų komisija, kaip rinkimų vykdymo priežiūrą atliekanti institucija, galėtų griežčiau kontroliuoti apygardų komisijų veiklą. Tai reiškia, kad į tas apygardas, dėl kurių komisijų veiklos sulaukiama daugiausiai skundų, galėtų būti siunčiamas Vyriausiosios rinkimų komisijos narys, kuris galėtų vietoje išsiaiškinti visas apygardos komisijos veiklos aplinkybes ir duoti komisijai papildomų metodinių nurodymų. Žinoma, toks narys turėtų būti teisininkas, o ne politinės partijos atstovas. Manytina, kad jeigu būtų išlaikytas nors nedidelis apygardų rinkimų narių įgaliojimų tęstinumas (pavyzdžiui, vienas narys šioje komisijoje būtų nuolatinis), tuomet pagerėtų apygardų rinkimų komisijų darbo efektyvumas, o Vyriausiajai rinkimų komisijai būtų lengviau vykdyti šios komisijos narių apmokymus ir organizuoti komisijos veiklos kontrolę.

Rinkimų komisijas taip pat būtų galima skirstyti į centralizuotas ir decentralizuotas. Rinkimų komisijos įgaliojimų pobūdis (ar jie sutelkti vienoje institucijoje, ar decentralizuoti), paprastai labai priklauso nuo valdžios institucijų sistemos valstybėje ir paprastai apibrėžiamas rinkimų įstatymuose. Unitarinės sistemos valstybėse paprastai egzistuoja viena centrinė rinkimų komisija, kuri atsakinga už visus rinkimus, ir jai pavaldžios regioninės bei vietinės rinkimų komisijos. Dažnai valstybėse, kuriose egzistuoja vyriausybinis rinkimų organizavimo modelis, dalį ar net visas rinkimų rengimo funkcijas atlieka vietos valdžia, tačiau tada sunkiau užtikrinti rinkimų proceso tęstinumą, kokybę ir galiausiai rinkimų laisvę bei rezultatų teisingumą.³⁰

Federacinėse valstybėse paprastai egzistuoja atskiros nacionalinės ir valstijų komisijos. Gali būti, kad jos veikia pagal skirtingus teisės aktus ir net pagal skirtingas rinkimų sistemas. Yra skirtingų būdų, kaip paskirstyti įgaliojimus tarp nacionalinių ir valstijų rinkimų komisijų: kai kur

²⁹ Ten pat. P. 17.

³⁰ Ten pat. P. 18.

nacionalinės rinkimų komisijos yra atsakingos už nacionalinius rinkimus, o valstijų komisijos – už vietinius bei regioninius rinkimus, kitur valstijų rinkimų komisijos yra atsakingos už visus rinkimus, o nacionalinės komisijos - už rezultatų skaičiavimą ir skelbimą.³¹

Rinkimų komisijas galima klasifikuoti ir pagal jų narių sudėtį. Gali būti išskiriamos tokios rinkimų komisijos, kuriose visi nariai yra partijų deleguoti atstovai, taip pat gali būti išskiriamos tokios rinkimų komisijos, kuriose visi nariai tam tikros profesijos atstovai, vadinami ekspertais (dažniausiai teisininkai), ir gali būti išskiriamos tokios rinkimų komisijos, kuriose yra tiek politinių partijų deleguotų atstovų, tiek ir ekspertų. Lietuvoje, kaip ir, pavyzdžiui, Makedonijoje, Moldovoje ar Rusijoje, rinkimų komisijos nariai yra tiek politinių partijų atstovai, tiek ir ekspertai. Pažymėtina, kad tokiu pagrindu sudarytų rinkimų komisijų pasaulyje nėra daug. Daugiausiai yra komisijų, kurių visi nariai yra vadinamieji ekspertai. Tačiau mažiausiai yra tokių komisijų, kurių nariai yra tik politinių partijų atstovai. Kaip pavyzdį būtų galima paminėti Armėniją, Baltarusiją, Kolumbiją, Kubą ir kt.). Matome, kad jeigu rinkimų komisijos nariai yra tik politinių partijų atstovai, tuomet kyla pagrįstų abejonių dėl rinkimų demokratiškumo.³²

Nepaisant to, kokių rinkimų organizavimo modeliu yra vadovaujama, kiekviena rinkimų komisija turėtų užtikrinti visų veiksmų, kuriuos ji atlieka, teisėtumą ir patikimumą. Tai gali būti užtikrinta tik tada, jei organizuojant rinkimams remiamasi šiais principais: nepriklausomumas, nešališkumas, sąžiningumas, skaidrumas, veiksmingumas, profesionalumas ir nusiteikimas tarnauti.³³

Nepriklausomumas

Tai vienas iš labiausiai diskutuojamų klausimų, kai kalbama apie rinkimų komisijos veiklą. Čia galima išvelgti du aspektus. Viena vertus, nepriklausomumas reiškia institucinį rinkimų komisijos nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios. Toks nepriklausomumas įtvirtinamas įstatymais bei Konstitucija. Institucinį nepriklausomumą lengviau užtikrinti, jei pasirenkamas nepriklausomas ar mišrus rinkimų organizavimo modelis, tuo tarpu vyriausybės modelio atveju tai užtikrinti sudėtingiau.

Kita vertus, nepriklausomumas reiškia asmeninį rinkimų komisijos narių nepriklausomumą nuo išorės įtakos. Nepriklausomai nuo rinkimų organizavimo modelio, svarbiausia yra nepriklausomumo kultūra ir komisijos narių pasiryžimas sprendimus priimti nepaisant jokios išorės įtakos. Rinkimų komisijos nepriklausomumui didelės įtakos turi stiprus vadovavimas.³⁴ Tai galima užtikrinti, jei rinkimų komisijos vadovu skiriamas aukštas pareigas

³¹ Ten pat. P. 18.

³² Ten pat. P. 304-323.

³³ Ten pat. P. 22.

³⁴ Ten pat. P. 23.

teisminėje sistemoje užimantis asmuo ar gerbiamas visuomenės veikėjas, žinomai nepriklausomas nuo partijų įtakos.

Nešališkumas

Kad rinkimų procesas būtų sąžiningas ir patikimi, o jų rezultatai būtų visuotinai priimtini, labai svarbu, kad rinkimų komisija veiktų nešališkai, kitaip rinkimų rezultatais nepasitikės visuomenė, o ypač pralaimėjusioji šalis.³⁵ Rinkimų komisija su visais rinkimų dalyviais turi elgtis vienodai, teisingai, neteikdama pirmenybės nei politinei kryptčiai, nei interesų grupei. Tai galima greičiausiai pasiekti, jei rinkimų komisiją sudarys ekspertai, nepriklausantys politinei partijai; jei komisiją sudaro skirtingų politinių partijų nariai, jiems gali būti sunkiau įrodyti visuomenei, kad jų sprendimai nešališki. Nepriklausomumą gali užtikrinti teisės aktai ar komisijos struktūra, tačiau jis turi būti įgyvendinamas rinkimų komisijos elgesiu ir požiūriu į ją veikiančius asmenis. Nešališkumas yra daugiau nusistatymo klausimas, nei teisės nustatytas principas, nors tokį nusistatymą gali skatinti išorinė sprendimų peržiūra ir rinkimų komisijos elgesio kodeksas, už kurio pažeidimus grėstų rimta atsakomybė.³⁶

Sąžiningumas

Rinkimų komisija yra tas subjektas, kuris užtikrina, kad rinkimų procesas būtų sąžiningas. Sąžiningumą lengviau užtikrinti, jei komisija gali nepriklausomai veikti ir kontroliuoja visus esminius rinkimų proceso elementus. Sąžiningumas lengviau įgyvendinamas, jei rinkimų komisijoms suteikiami įgaliojimai imtis sankcijų prieš tuos rinkimų pareigūnus, kurie proteguoja tam tikrus politinius interesus ar yra korumpuoti.³⁷

Skaidrumas

Veiklos ir finansų tvarkymo skaidrumas padeda atskleisti rinkimų komisijos sprendimų motyvus. Skaidrumas gali padėti rinkimų komisijai kovoti su finansiniu ar rinkiminiu sukčiavimu, kompetencijos stoka ar favoritizmu, ir padidinti jos patikimumą visuomenės akyse.³⁸ Skaidrumo reikalavimas gali būti nustatytas rinkimų įstatymuose, rinkimų komisijos elgesio kodekse ar jos politikos gairėse, ir vykdomas per pranešimus žiniasklaidai ar konsultavimąsi su suinteresuotomis šalimis.

Apibendrinant būtų galima teigti, kad rinkimus organizuojančių ir vykdančių institucijų teisinė padėtis yra labai įvairi. Rinkimų komisijas galima klasifikuoti pagal įvairius kriterijus, jos yra skirtingai sudaromos, skiriasi jų narių sudėtis ir skaičius, priklausomumo nuo valdžios institucijų laipsnis, galų gale net ir pavadinimai, tačiau visoms rinkimų komisijoms yra būdingas vienas dalykas: visos jos organizuoja bei vykdo rinkimus ir taip pat visos jos turėtų užtikrinti

³⁵ Ten pat. P. 23.

³⁶ Ten pat. P. 23.

³⁷ Ten pat. P. 24.

³⁸ Ten pat. P. 24.

(deja, taip nėra ne demokratinėse valstybėse), kad rinkimai vyktų laikantis demokratijos principų.

Aptarę rinkimų komisijų įvairovę ir atlikę jų nedidelį palyginimą, toliau galime detaliau paanalizuoti Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos teisinę padėtį, organizuojant ir vykdančią rinkimus Lietuvoje.

III. VYRIAUSIOSIOS RINKIMŲ KOMISIJOS TEISINĖ PADĖTIS

1. Vyriausiosios rinkimų komisijos teisinės padėties įtvirtinimo raida

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje nebuvo nuolat veikiančios institucijos, kuri organizuotų visus Lietuvos Respublikoje vykdomus rinkimus bei referendumus ir koordinuotų, kad rinkimai ir referendumai vyktų remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintais demokratiniais rinkimų principais. Valstybės valdžios institucijų rinkimai vykdavo pagal atskirus, t. y. konkrečiai institucijai suformuoti skirtus rinkimų įstatymus, numatančius, kad rinkimams organizuoti ir vykdyti turi būti sudaromos atskiros, konkrečiai institucijai formuoti skirtos rinkimų komisijos. Tokia praktika nevysiškai atitiko Konstitucijos nuostatą, kad Seimas *sudaro Vyriausiąją rinkinių komisiją ir keičia jos sudėtį*. Atsižvelgiant į tai, kad ši nuostata suformuluota Konstitucijos 67 straipsnyje, kuriame yra apibrėžti svarbiausi Seimo įgaliojimai, taip pat į tai, kad čia minima tik viena konkreti rinkimų organizavimo institucija, Lietuvoje buvo suformuota vieninga ir universali rinkimus organizuojanti institucija Vyriausioji rinkimų komisija.³⁹

Pažymėtina, kad prieš 1992 m. Seimo rinkimus buvo sudaryta Vyriausioji rinkimų komisija, tačiau ji buvo skirta tik Seimo rinkimams organizuoti ir negalėjo būti laikoma kaip atitinkanti Konstitucijos 67 straipsnyje numatytą instituciją, nes ji neturėjo universaliai komisijai būtinų įgaliojimų, be to, ji buvo sudaryta ne Konstitucijoje numatyta tvarka (t. y. ne Seimo, bet Aukščiausiosios Tarybos). 1993 m. kovo 25 d. Seimo sudaryta Vyriausioji rinkimų komisija netapo universali, nes jai nebuvo suteiktos tokios komisijos funkcijos; ji ir toliau liko speciali Seimo rinkimų komisija.

Iki 1992 m. Seimo rinkimų įstatymo priėmimo rinkimus pagal Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų deputatų rinkimų įstatymo⁴⁰ 6 straipsnį ir Lietuvos Respublikos Laikinojo pagrindinio įstatymo 71 straipsnį, organizavo *rinkiminės komisijos*, kurios buvo sudaromos iš politinių partijų, visuomeninių organizacijų, visuomeninių judėjimų, darbo kolektyvų ir gyvenamosios vietos rinkėjų susirinkimų atstovų. Nei komisijos sudarymo tvarka, nei reikalavimai komisijos nariams šiuose įstatymuose nebuvo numatyti.

Terminas *Vyriausioji rinkimų komisija* pirmą kartą paminėtas Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. liepos 9 d. priimtame Seimo rinkimų įstatyme.⁴¹ Šio įstatymo 10 straipsnyje buvo nustatyta, kad rinkimus į Seimą organizuoja ir vykdo Vyriausioji rinkimų komisija, apygardų rinkimų komisijos ir apylinkių rinkimų komisijos. Vyriausioji rinkimų komisija buvo

³⁹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁰ Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-224.

⁴¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 22-635.

aukščiausia rinkimų organizavimo institucija. Jos pirmininką ir ne mažiau kaip 12 narių ketveriems metams skirdavo Seimas, likus ne mažiau kaip 90 dienų iki rinkimų dienos. Rinkimų komisija galėjo būti papildyta likus ne mažiau kaip 30 dienų iki rinkimų. Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkas tuo pat metu negalėjo dalyvauti jokios politinės partijos ar visuomeninio politinio judėjimo veikloje. Vyriausioji rinkimų komisija prižiūrėjo, kaip vykdomas Seimo rinkimų įstatymas, užtikrino vienodą jo taikymą, įstatymo pagrindu leido instrukcijas ir paaiškinimus dėl rinkimų organizavimo, tvarkė valstybės rinkimams skirtas lėšas bei vykdė kitus su rinkimais susijusius įgaliojimus, numatytus įstatyme. Vyriausioji rinkimų komisija tuo metu vykdė ir daugiamandatės apygardos rinkimų komisijos funkcijas, kurioje pagal proporcinę rinkinių sistemą buvo renkama 70 Seimo deputatų. Lietuvos Respublikos Aukščiausia Taryba 1992 m. liepos 23 d. nutarimu „Dėl Vyriausiosios rinkinių komisijos“ paskyrė 18 komisijos narių, deleguotų politinių organizacijų, ir pavedė jiems organizuoti bei vykdyti rinkimus.⁴²

Remiantis šiuo įstatymu, 1992 metų spalio 25 d. įvyko rinkimai į Seimą. Vyriausioji rinkimų komisija patvirtino rinkimų rezultatus ir 1992 m. lapkričio 22 d. nutarimu, remdamasi savo 1992 m. lapkričio 21 d. nutarimais, kuriais buvo panaikinusi balsavimo rezultatus keturiose rinkimų apylinkėse, paskelbė, kad Lietuvos Respublikos Seimo nariais yra išrinkti: 20-oje Baltijos rinkimų apygardoje — R. Hofertienė, 22-oje Pajūrio rinkimų apygardoje — S. Malkevičius, 64-oje Šakių rinkimų apygardoje — A. Endriukaitis. Lietuvos demokratinės darbo partijos atstovai kreipėsi į Aukščiausiąjį Teismą, kad būtų panaikinti Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimai. Tuo metu, kai buvo priimtas nutarimas, Konstitucinis Teismas dar nefunkcionavo, todėl ir Konstitucijoje nustatytas ginčų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo mechanizmas negalėjo būti taikomas. Buvo pasinaudota teisminės kontrolės būdu, numatytu galiojusiame Seimo rinkimų įstatyme - galimybe apskusti Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimus dėl rinkimų rezultatų Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1992 m. gruodžio 15 d., 1993 m. sausio 20 d. ir 1993 m. vasario 4 d. sprendimais nustatė Vyriausiosios rinkimų komisijos padarytus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimus ir panaikino Vyriausiosios rinkimų komisijos 1992 m. lapkričio 21 d. nutarimus dėl 64-osios Šakių rinkimų apygardos 1-osios rinkimų apylinkės, 20-osios Baltijos rinkimų apygardos 21-osios rinkimų apylinkės ir 22-osios Pajūrio rinkimų apygardos 15-osios ir 44-osios rinkimų apylinkių pakartotinio balsavimo rezultatų anuliavimo, pripažindamas šiuos Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimus nepagrįstais bei neteisėtais (nes pagal rinkimų apylinkių balsavimo protokolų rezultatus Vyriausiosios rinkimų komisijos paskelbti keturi Seimo nariai gavo mažiau rinkėjų balsų už I. Šiaulienę, R. Žurinską, Z. Povilaitį). Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad Vyriausioji rinkimų komisija, priimdama šiuos nutarimus, įvykdė

⁴² Valstybės žinios, 1992, Nr. 23-672.

neteisėtus veiksmus, turėjusius esminės įtakos rinkimų rezultatams, t. y. šiurkščiai pažeidė Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymą.⁴³ Teismo sprendimų motyvuose buvo nurodyta, kad teismas neišrašo į savo sprendimus įpareigojimo Vyriausiajai rinkimų komisijai patvirtinti kitokius rinkimų rezultatus, nes patvirtinti teisingus rinkimų rezultatus ir juos paskelbti Vyriausiąją rinkimų komisiją įpareigoja Seimo rinkimų įstatymas (75-79 straipsniai).⁴⁴ Pagal Seimo rinkimų įstatymo 16 straipsnį apie Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų teisėtumą sprendžia Aukščiausiasis Teismas, o pagal 83 straipsnį jo sprendimas yra galutinis. Tai reiškia, kad Vyriausiajai rinkimų komisijai Aukščiausiojo Teismo sprendimai yra privalomi.⁴⁵ Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimai dėl balsavimo rezultatų anuliavimo neteko galios nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimų paskelbimo. Tačiau Vyriausioji rinkimų komisija atsisakė paskelbti galutinius minėtųjų apygardų rinkimų rezultatus, į kuriuos būtų įskaityti jos neteisėtai panaikinti ir Teismo atstatyti rinkimų rezultatai apylinkėse. 1992 m. gruodžio 29 d. trylika jos narių viešai paskelbė pareiškimą, kuriame pabrėžiama, kad Aukščiausiojo Teismo sprendimas yra neįvykdytinas.⁴⁶ 1993 m. vasario 27 d. Vyriausioji rinkimų komisija dauguma balsų priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo sprendimų vykdymo“, kuriame atsisakė vykdyti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 79 straipsnio reikalavimus, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui panaikinus neteisėtus ir nepagrįstus Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimus.⁴⁷

Susiklosčius tokiai padėčiai, Seimas 1993 m. sausio 14 dienos nutarimu⁴⁸ sudarė Seimo parlamentinę komisiją Vyriausiosios rinkimų komisijos veiklai ištirti. Remdamasis šios komisijos išvadomis, 1993 m. kovo 16 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo“,⁴⁹ kuriuo buvo pakeisti Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo principai. Buvo nustatyta, kad:

Vyriausioji rinkimų komisija yra aukščiausia rinkimų organizavimo institucija. Vyriausiąją rinkimų komisiją, iki eilinių Seimo rinkimų dienos likus ne mažiau kaip 90 dienų, sudaro Seimas. Vyriausioji rinkimų komisija sudaroma ketveriems metams iš: komisijos pirmininko; trijų aukštąjį teisinį išsilavinimą turinčių asmenų, kurie burtais nustatomi iš teisingumo ministro pasiūlytų šešių kandidatų; trijų aukštąjį teisinį išsilavinimą turinčių asmenų, kurie burtais nustatomi iš Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlytų šešių kandidatų. Teisingumo ministras ir Lietuvos teisininkų draugija į Vyriausiąją rinkimų komisiją gali siūlyti

⁴³ www.lat.litlex.lt

⁴⁴ Valstybės žinios, 1992, Nr. 22-635.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ "Lietuvos aidas" 1993 m. sausio 5 d.

⁴⁷ www.vrk.lt.

⁴⁸ Valstybės žinios, 1993, Nr.4-76.

⁴⁹ Valstybės žinios, 1993, Nr. 10-234.

ir daugiau kandidatų. Burtų traukimą Seimo posėdyje organizuoja Seimo pirmininkas arba jo pavaduotojas. Politinės partijos ir politinės organizacijos, gavusios Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje, nuo vieno šio daugiamandatėje rinkimų apygardoje iškeltų kandidatų sąrašo (jungtinio sąrašo) turi teisę pasiūlyti į Vyriausiąją rinkimų komisiją po vieną atstovą iki komisijos sudarymo. Seimas negali pasiūlytų kandidatų atmesti. Visais atvejais asmenys, paskirti į Vyriausiąją rinkimų komisiją iš teisingumo ministro ir Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlytų kandidatų, turi sudaryti daugiau kaip 1/2 komisijos narių. Jeigu šių asmenų yra mažiau, komisija padidinama nustatyta tvarka traukiant burtus po lygiai iš teisingumo ministro ir Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlytų kandidatų, kurių turi būti dvigubai daugiau, negu reikia papildomai paskirti narių į Vyriausiąją rinkimų komisiją.⁵⁰

Taigi šiuo pakeitimu buvo atsisakyta Vyriausiąją rinkimų komisiją sudaryti vien tik iš politikų ir buvo nutarta kaip atsvarą politikams į komisijos sudėtį įtraukti ir teisininkus.

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis parlamentinės komisijos išvadomis ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnio 13 punktu, 1993 m. kovo 23 d. priėmė nutarimą „Dėl kai kurių Vyriausiosios rinkimų komisijos narių atsisakymo vykdyti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymą, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui panaikinus neteisėtus Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimus“⁵¹ bei nutarė *pakeisti Vyriausiąją rinkimų komisiją ir išbraukti iš jos asmenis, atsisakiusius vykdyti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymą, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui panaikinus neteisėtus ir nepagrįstus Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimus; pavesti Vyriausiajai rinkimų komisijai, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimais, įvykdyti Seimo rinkimų įstatymo 79 straipsnio reikalavimą ir paskelbti galutinius rinkimų rezultatus 20-oje Baltijos, 22-oje Pajūrio ir 64-oje Šakių rinkimų apygardose. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad šis Seimo sprendimas, priimtas tokiomis aplinkybėmis, kai buvo ignoruojami Aukščiausiojo Teismo sprendimai ir nerandama teisinių būdų priversti tuos sprendimus įvykdyti, vertintinas kaip neišvengiama priemonė, nes juo buvo įveiktas teisminės valdžios galių ignoravimas.⁵²*

Seimas 1993 m. kovo 25 d. priėmė nutarimą „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo“, kurio 1 punktu nutraukė Aukščiausiosios Tarybos sudarytos Vyriausiosios rinkimų komisijos veiklą, o 2 punktu sudarė naują Vyriausiąją rinkimų komisiją.⁵³ Tokiu būdu Seimas įgyvendino savo konstitucinę prerogatyvą sudaryti Vyriausiąją rinkimų komisiją ir keisti jos sudėtį.

⁵⁰ Valstybės žinios, 1993, Nr. 61-1166.

⁵¹ Valstybės žinios, 1993, Nr. 10-241.

⁵² Valstybės žinios, 1994, Nr. 51-979.

⁵³ Valstybės žinios, 1993, Nr. 1-269.

Minėtieji Seimo priimti sprendimai sukėlė politines diskusijas, buvo abejojama jų konstitucingumu, todėl Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 23 d. nutarimas „Dėl kai kurių Vyriausiosios rinkimų komisijos narių atsisakymo vykdyti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymą, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui panaikinus neteisėtus Vyriausiosios rinkimų komisijos nutarimus“ atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją.⁵⁴ Seimo narių grupė prašė Konstitucinį Teismą pripažinti minėtą nutarimą neatitinkančiu Konstitucijos 67 straipsnio 13 punkto nuostatų, pabrėždami, kad *Vyriausioji rinkimų komisija yra savarankiška institucija, todėl Seimas neturėjo teisės duoti jai pavedimų. Seimo galios yra apibrėžtos Konstitucijos 67 straipsnyje, kuriame tokia teisė nenumatyta.* 1994 m. birželio 30 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad:

*Konstitucijos 67 straipsnio 2 punkte yra įtvirtinta Seimo prerogatyva leisti įstatymus. Konstitucijos 55 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstatymas“. Tai reiškia, kad Seimas įstatymu nustato Seimo narių rinkimo tvarką, rinkimus organizuojančių ir vykdančių institucijų įgaliojimus. Konstitucijos 67 straipsnio 13 punkte taip pat yra nustatyta Seimo teisė sudaryti Vyriausiąją rinkimų komisiją ir keisti jos sudėtį. Tuo yra įtvirtinta nuostata, kad Seimo narių rinkimus organizuoja ir vykdo Seimo sudaryta Vyriausioji rinkimų komisija. Ši nuostata taip pat reiškia, kad Seimo prerogatyva keisti Vyriausiosios rinkimų komisijos sudėtį jokiais kriterijais neapibrėžta, tačiau ją riboja paties Seimo priimto Seimo rinkimų įstatymo atitinkamos nuostatos. Naujai sudaryta Vyriausioji rinkimų komisija turėjo vykdyti Seimo rinkimų įstatyme nustatytus Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimus, įskaitant ir darbus, kurių neatliko ankstesnė Vyriausioji rinkimų komisija. Nutarime teisės normų nesukurta, naujų pavedimų ar užduočių neduota, o tik konstatuota, kad naujai sudarytos Vyriausiosios rinkimų komisijos pareiga yra vykdyti Seimo rinkimų įstatymo reikalavimus. Ir tai negalėjo būti vertinama kaip Seimo kompetencijos viršijimas arba Konstitucijos 67 straipsnio 13 punkte nustatytos Seimo teisės sudaryti Vyriausiąją rinkimų komisiją ir keisti jos sudėtį pažeidimas.*⁵⁵

Minėta, kad pagal Seimo rinkimų Įstatymo 12 straipsnį, Vyriausioji rinkimų komisija yra aukščiausia rinkimų organizavimo institucija, kuri prižiūri, kaip vykdomas Seimo rinkimų įstatymas, ir užtikrina vienodą jo taikymą.⁵⁶ Tačiau šiuo įstatymu nebuvo reglamentuota Prezidento rinkimų organizavimo bei vykdymo tvarka. Tad Seimas 1992 m. gruodžio 22 d. priėmė Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymą, kurio 10 straipsnyje buvo nurodyta, kad Respublikos Prezidento rinkimus organizuoja Respublikos Prezidento rinkimų komisija, o 11 straipsnyje buvo nustatyta, kad Respublikos Prezidento rinkimų komisija yra aukščiausia

⁵⁴ Valstybės žinios, 1994, Nr.53-1022.

⁵⁵ Valstybės žinios, 1994, Nr. 51-979.

Respublikos Prezidento rinkimų organizavimo institucija ir kad Respublikos Prezidento rinkimų komisija, iki rinkimų dienos likus ne mažiau kaip 45 dienoms, sudaro Seimas.⁵⁷ Respublikos Prezidento rinkimų komisija buvo sudaroma iš: komisijos pirmininko; trijų asmenų, turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą, kurie burtais nustatomi iš teisingumo ministro pateiktų 6 kandidatūrų; trijų asmenų, turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą kurie burtais nustatomi iš Lietuvos teisininkų draugijos pateiktų 6 kandidatūrų. Teisingumo ministras ir Lietuvos teisininkų draugija į Respublikos Prezidento rinkimų komisiją galėjo siūlyti ir daugiau kandidatūrų. Politinės partijos, visuomeniniai politiniai judėjimai ir tautinių mažumų visuomeninės politinės organizacijos, gavusios Seimo narių mandatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje, nuo vieno daugiamandatėje rinkimų apygardoje iškeltų kandidatų sąrašo (jungtinio sąrašo) turėjo teisę pasiūlyti į Respublikos Prezidento rinkimų komisiją po vieną atstovą iki komisijos sudarymo. Seimas negalėjo atmesti pasiūlytų kandidatūrų. Respublikos Prezidento rinkimų komisijos pirmininką skyrė Seimas. Respublikos Prezidento rinkimų komisijos pirmininkas, taip pat komisijos nariai, paskirti į komisiją burtų keliu, jeigu jie yra politinių partijų, visuomeninių politinių judėjimų ar visuomeninių politinių organizacijų nariai, turėjo sustabdyti savo narystę šiose organizacijose bei judėjimuose ir darbo komisijoje laikotarpiu negalėjo dalyvauti šių organizacijų ar judėjimų veikloje, vykdyti jų pavedimų.

1996 m. birželio 27 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas, pagal kurį Vyriausioji rinkimų komisija yra nuolat veikianti aukščiausia Lietuvos Respublikos Seimo, Respublikos Prezidento, savivaldybių tarybų rinkimų ir referendumų organizavimo institucija. Vyriausiąją rinkimų komisiją ketveriems metams, laikotarpiu, kai iki eilinių Seimo rinkimų dienos liko ne mažiau kaip 100 dienų ir ne daugiau kaip 130 dienų, sudaro Seimas. Prieš neeilinius Seimo rinkimus Vyriausioji rinkimų komisija naujai nesudaroma, jos įgaliojimai išlieka, iki Vyriausioji rinkimų komisija bus sudaryta prieš eilinius Seimo rinkinius. Įstatymu nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Seimas ne vėliau kaip per 100 dienų po pirmojo naujai išrinkto Seimo posėdžio patikslina Vyriausiosios rinkimų komisijos sudėtį: atleidžia ir naujai paskiria partijų bei politinių organizacijų pasiūlytus komisijos narius, kad jos sudėtyje būtų daugiamandatėje rinkimų apygardoje gavusių mandatus partijų, politinių organizacijų atstovų.⁵⁸

Taigi šiuo įstatymu buvo įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikoje visus rinkimus ir referendumus organizuoja ir vykdo Vyriausioji rinkimų komisija. Tačiau trūkumas buvo tas, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos kompetencija buvo nustatyta tik Seimo rinkimų įstatymu, o kituose rinkimų įstatymuose buvo tik blanketinės normos, nukreipiančios į Seimo rinkinių

⁵⁶ Valstybės žinios, 1992, Nr. 22-635.

⁵⁷ Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-29.

įstatymą. Teisinės technikos prasme tai nėra gerai, todėl atsirado būtinybė parengti vieną įstatymą, nustatantį Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimus.

Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2002 m. sausio 14 d. sprendimu Nr. 666 „Dėl darbo grupės sudarymo“, darbo grupei buvo pavesta parengti ir pateikti Seimui Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo projektą. Tuo metu Vyriausiosios rinkimų komisijos vietą rinkimų komisijų sistemoje, sudarymo tvarką, uždavinius ir kompetenciją reglamentavo skirtingi įstatymai: Seimo rinkimų įstatymas, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, Referendumo įstatymas, Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas, Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas. Tačiau šiuose įstatymuose nebuvo išspręstas Vyriausiosios rinkimų komisijos teisinio statuso, veiklos principų, jos vietos valstybės institucijų sistemoje ir santykio su kitomis institucijomis klausimai, taip pat šios komisijos ir jos narių kompetencijos atribojimas, komisijos pirmininko ir narių įgaliojimų pasibaigimo pagrindai bei atleidimo iš užimamų pareigų tvarka, socialinių garantijų apimtis ir pan. Teikiamu projektu buvo siekiama užpildyti šias teisinio reguliavimo spragas.

Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymu buvo įtvirtintas Vyriausiosios rinkimų komisijos statusas, uždaviniai ir įgaliojimai, veiklos teisiniai pagrindai ir principai, sudarymo tvarka ir sudėties patikslinimas po Seimo rinkimų, komisijos pirmininko ir narių įgaliojimų pasibaigimo pagrindai, darbo forma, sprendimų priėmimo tvarka, komisijos pirmininko ir narių įgaliojimai, teisės, pareigos, taip pat komisijos narių darbo apmokėjimo ir socialinių garantijų klausimai bei numatyti komisijos finansavimo būdai.⁵⁹

Priėmus minėtą įstatymą, įstatymo leidėjui taip pat buvo būtina pakeisti Seimo rinkimų, Prezidento rinkimų, Savivaldybių tarybų rinkimų, referendumo įstatymus, kuriuose reikėjo atitinkamai pripažinti netekusiomis galios teisės normas, reglamentuojančias Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo tvarką, sudėties patikslinimą po Seimo rinkimų, tam tikrus komisijos įgaliojimus.

Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymą būtų galima laikyti pirmuoju žingsniu į rinkimų teisės kodifikavimą, kuris, Vyriausiosios rinkimų komisijos nuomone, *turėtų tęstis toliau*.⁶⁰ Todėl 2002 metais Vyriausioji rinkimų komisija pradėjo rengti Rinkimų kodeksą, kuris reglamentuotų rinkimų procesą visų Lietuvoje vykstančių rinkimų metu. Buvo parengtas pirminis kodekso projektas, kuriuo buvo apjungti galiojantys rinkimų įstatymai ir sudarytos prielaidos tolimesniam rinkimų proceso teisinio reglamentavimo tobulinimui. Įtvirtinus visiems

⁵⁸ Valstybės žinios, 1996, Nr. 62-1467.

⁵⁹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 68-2774.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausiosios Rinkimų Komisijos leidinys. Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2004 metais. Vilnius, 2005.

rinkimams bendrus institutus ir nustatčius jiems vienodą teisinį reglamentavimą, atsirastų galimybė formuoti vieningą rinkimų praktiką, taip pat tai panaikintų kliūtis vystyti rinkimų teisinį reglamentavimą, nes, siekiant atlikti tam tikrus rinkimų procedūros pakeitimus, reiktų priimti ne tris ar keturias, o vieną įstatymo pataisą.

2. Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo tvarka

Vyriausioji rinkimų komisija yra nuolat veikianti valstybės institucija, kuri įstatymų nustatyta tvarka vykdo ir organizuoja Seimo, Prezidento ir savivaldybių tarybų rinkimus, taip pat referendumus bei rinkimus į Europos Parlamentą.

Konkreči Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo ir keitimo tvarka, pagrindinės jos funkcijos ir veiklos kryptys nustatytos Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatyme⁶¹ ir Vyriausiosios rinkinių komisijos reglamente.⁶²

Vyriausiosios rinkimų komisijos veikla grindžiama teisėtumo, nepriklausomumo, kolegialumo, viešumo ir nešališkumo principais.

Didžiausią vaidmenį sudarant Vyriausiąją rinkimų komisiją vaidina nepriklausomumo principas, kuris draudžia valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, partijoms ir visuomeninėms organizacijoms ar piliečiams kištis į Vyriausiosios rinkimų komisijos veiklą organizuojant rinkimus ar referendumus. (Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo projekte buvo nuostata, kad *jokia valstybės institucija ar jos pareigūnas negali duoti privalomų nurodymų dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos kompetencijai priklausančių klausinių sprendimo*).

Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatyme nustatyta, kad Vyriausiąją rinkimų komisiją sudaro Seimas ketveriems metams. Vyriausioji rinkimų komisija turi būti sudaryta naujai, kai iki eilinių Seimo rinkimų dienos lieka ne mažiau kaip 120 dienų ir ne daugiau kaip 140 dienų. Prieš neeilinius Seimo rinkimus Vyriausioji rinkimų komisija naujai nesudaroma, jos įgaliojimai tęsiasi, kol Vyriausioji rinkimų komisija bus sudaryta prieš eilinius Seimo rinkimus.⁶³

Vyriausioji rinkimų komisija sudaroma iš: komisijos pirmininko; trijų aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turinčių asmenų, kurie burtais nustatomi iš teisingumo ministro pasiūlytų šešių kandidatūrų; trijų aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turinčių asmenų, kurie burtais nustatomi iš Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlytų šešių kandidatūrų; partijų, gavusių Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje, pasiūlytų asmenų. Tuo tarpu Latvijoje Centrinė Rinkimų Komisija susideda iš 9 narių (Komisijos pirmininką ir kitus 7 narius renka Seimas, o vieną paskiria Latvijos Aukščiausiasis Teismas (plenarinės sesijos metu jis išrenkamas iš Aukščiausiojo Teismo teisėjų)); Estijoje Rinkimų komisijos nariais yra piliečiai, turintys rinkimų teisę, kurių kandidatūras iškelia politinės partijos; Lenkijoje komisija sudaroma iš trijų Konstitucinio Tribunolo teisėjų, pasiūlytų Konstitucinio Tribunolo pirmininko,

⁶¹ Valstybės žinios, 2002, Nr.68-2774.

⁶² Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos 2002 m. rugsėjo 24 d. sprendimas Nr. 44.

⁶³ Valstybės žinios, 2002, Nr.68-2774.

trijų Aukščiausio Teismo teisėjų, pasiūlytų Pirmojo Aukščiausio Teismo pirmininko; trijų Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų, pasiūlytų Vyriausiojo administracinio teismo pirmininko.⁶⁴

Lietuva pasirinko tokį rinkimų komisijos modelį, pagal kurį rinkimų organizavimo procese dalyvauja tiek teisininkai, tiek politinių partijų atstovai. Kyla klausimas dėl politinių partijų atstovų buvimo komisijos nariais. Juos galima laikyti suinteresuotais asmenimis ir galima būtų teigti, kad taip yra pažeidžiamas Vyriausiosios rinkimų komisijos nešališkumo principas. Juk rinkimai yra politinis procesas, o teisininkų atsvara politinių partijų atstovams Vyriausioje rinkimų komisijoje gali būti nepakankama. Vyriausiosios rinkimų komisijos nariai turi būti nešališki, objektyvūs ir nesikišti į politinį procesą. Tačiau įstatymų leidėjas numatė du būdus, kaip apsisaugoti nuo galimo nešališkumo principo pažeidimo. Visų pirma, teisininkų komisijoje bet kokių atvejų turi būti daugiau nei politinių partijų atstovų. Antra, komisijos veikloje dalyvauja ne vienos politinės partijos atstovai, bet po vieną atstovą tų partijų, kurios daugiamandatėje rinkimų apygardoje yra laimėjusios mandatų. Esant tokiam teisiniui reguliavimui nešališkumo principo pažeidimai atrodo praktiškai neįmanomi. Juk tai, kad komisijos veikloje dalyvauja mandatus gavusių partijų atstovai savaime ir užtikrina komisijos nešališkumą, nes kiekvienos partijos atstovas yra suinteresuotas būtent savo partijos sėkme ir jokių būdu neproteguotų jokios kitos partijos. Demokratijos sąlygomis vienai kuriai nors partijai laimėti visus mandatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje yra neįmanoma, tad ir vienos partijos atstovų dominavimas komisijoje taip neatrodo įmanomas.

Žinoma, būtų galima iškelti klausimą, ar Vyriausiojoje rinkimų komisijoje neturėtų dirbtų tik teisinį išsilavinimą turintys asmenys, kaip yra, pavyzdžiui, Lenkijoje. Žinoma, tai svarstytinas variantas, tačiau galima teigti, kad šiuo atveju komisijos nešališkumo principui kyla didesnis pavojus. Juk teisinį išsilavinimą turintiems asmenims nėra draudžiama būti politinių partijų nariais. Žinoma, norėdami tapti komisijos nariais, jie turėtų nutraukti narystę partijoje. Tačiau net nebūtina būti tam tikros partijos nariu. Kiekvienas teisininkas gali tiesiog „prijausti“ kuriai nors partijai ir jeigu Vyriausioji rinkimų komisija būtų sudaroma vien iš teisininkų, kur yra garantijos, kad į ją nepateks dauguma vienai politinei partijai „prijaučiančių“ teisininkų. Be to, dar svarbu pabrėžti, kad Teisingumo ministrui suteikta teisė siūlyti kandidatus į rinkimų komisiją taip pat neužtikrina, jog ministras nepasiūlys savo partijai palankių asmenų. Todėl galima būtų daryti išvadą, kad norint rinkimų komisiją sudaryti vien iš teisininkų reikėtų labai gerai apsvarstyti jos sudarymo principus, kad neatsitiktų taip, jog komisijoje atsidurs dauguma vieną partiją palaikančių asmenų.

⁶⁴ www.aceproject.org.

Pagal dabar galiojančią tvarką į Vyriausiąją rinkimų komisiją gali būti siūlomas Lietuvos Respublikos pilietis, jeigu jis turi teisę būti renkamas Seimo nariu (neatsižvelgiant į kandidatui į Seimo narius nustatytą jauniausią amžių, bet rinkimų dieną ne jaunesnis kaip 18 metų) ir nebuvo per paskutinius trejus Seimo, Respublikos Prezidento, savivaldybių tarybų rinkimus arba referendumą atleistas iš rinkimų ar referendumo komisijos už rinkimų ar referendumo įstatymų pažeidimą. Tuo pačiu metu rinkimų komisijos narys negali būti kandidatu į Seimo narius, rinkimų atstovu ir rinkimų stebėtoju. Jeigu rinkimų komisijos narys pageidauja būti kandidatu į Seimo narius, jis privalo įstatymo nustatyta tvarka atsisakyti rinkimų komisijos nario pareigų.

Teisingumo ministras ir Lietuvos teisininkų draugija į Vyriausiąją rinkimų komisiją gali siūlyti ir daugiau kandidatūrų. Kiek kandidatūrų galima pasiūlyti įstatyme nenumatyta, nes komisijos narių skaičius priklauso nuo to, kiek yra partijų, gavusių Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje.

Partijos (koalicijos), gavusios Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje, nuo vieno šio daugiamandatėje rinkimų apygardoje iškeltų kandidatų sąrašo (jungtinio sąrašo) turi teisę iki Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo pasiūlyti į ją po vieną atstovą. Jei kandidatai atitinka rinkimų komisijos nariams taikomus reikalavimus, Seimas negali atmesti pasiūlytų kandidatūrų.

Visais atvejais asmenys, paskirti į Vyriausiąją rinkimų komisiją iš teisingumo ministro ir Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlytų kandidatūrų, turi sudaryti daugiau kaip 1/2 Vyriausiosios rinkimų komisijos narių. Jeigu šių asmenų yra mažiau, Komisija padidinama, traukiant burtus po lygiai iš teisingumo ministro, Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlytų kandidatūrų. Šių kandidatūrų turi būti pasiūlyta dvigubai daugiau negu reikia papildomai paskirti narių į Vyriausiąją rinkimų komisiją. Burtų traukimą Seimo posėdyje organizuoja Seimo pirmininkas arba Seimo pirmininko pavaduotojas. Pažymėtina, kad Vyriausioji rinkimų komisija yra vienintelė institucija, kuri sudaroma burtu keliu.

Reiktų pažymėti, kad šiuo metu komisiją sudaro 15 narių, iš kurių šeši yra deleguoti po 2004 m. Seimo rinkimų mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje laimėjusių partijų: Tėvynės sąjungos, Liberalų demokratų partijos, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos, Darbo partijos, A. Brazausko ir A. Paulausko koalicijos „Už darbą Lietuvai“ bei Liberalų ir centro sąjungos deleguoti atstovai.⁶⁵

Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkas ir nariai prisiekia Seime. Prisiekęs asmuo po priesaikos tekstu pasirašo. Priesaikos tekstas negali būti keičiamas. Priesaika galioja visą paskyrimo į Vyriausiąją rinkimų komisiją laikotarpį. Asmuo, per 15 dienų po paskyrimo į

Vyriausiąją rinkimų komisiją neprisiekęs, negali pradėti eiti Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko ar nario pareigų ir vietoj jo skiriamas naujas Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkas ar narys. Seimas nutarimu nustato laiką (data būna derinama su Vyriausiąją rinkimų komisija), kada Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkas ir jos nariai turi prisiekti Seime. Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko ir jos narių priesaikų tekstai saugomi Seime.

Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininką skiria Seimas Seimo pirmininko teikimu. Du komisijos pirmininko pavaduotojus (iš kurių vienas yra ir komisijos sekretorius) renka pati Vyriausioji rinkimų komisija. Pirmininko pavaduotojai renkami iš narių, kuriuos į Vyriausiąją rinkimų komisiją pasiūlė teisingumo ministras arba Lietuvos teisininkų draugija. Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkas, taip pat teisingumo ministro ir Lietuvos teisininkų draugijos siūlymu paskirti jos nariai, jeigu jie yra partijų nariai, darbo Vyriausiojoje rinkimų komisijoje laikotarpiu turi sustabdyti savo narystę partijose ir darbo komisijoje laikotarpiu negali dalyvauti jų veikloje bei vykdyti jų pavedimų. Politinių partijų atstovams toks reikalavimas nėra taikomas.

Seimas ne vėliau kaip per 100 dienų po pirmojo naujai išrinkto Seimo posėdžio patikslina Vyriausiosios rinkimų komisijos sudėtį: atleidžia ir naujai paskiria partijų pasiūlytus komisijos narius, kad joje būtų daugiamentatėje rinkimų apygardoje mandatų gavusių partijų (koalicijų) atstovų. Prireikus Seimas gali papildyti Vyriausiąją rinkimų komisiją tik iš teisingumo ministro ir Lietuvos teisininkų draugijos siūlomų kandidatūrų.

Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko, pirmininko pavaduotojo ar nario įgaliojimai nutrūksta, jei pasibaigė įgaliojimų laikas ir yra sudaryta bei prisiekusi naujos sudėties Vyriausioji rinkimų komisija; taip pat tada, kai komisijos narys miršta, atsistatydina, netenka Lietuvos Respublikos pilietybės, Seimo nutarimu yra atleidžiamas iš pareigų po patikslinimo, teismo sprendimu pripažįstamas neveiksniu, jo atžvilgiu įsiteisėja teismo apkaltinamasis nuosprendis, Seimas visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia nepasitikėjimą komisijos pirmininku, pavaduotoju ar nariu, Seimas priima nutarimą nutraukti Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimus pagal Konstitucinio Teismo išvadą, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatyti rinkimų rezultatai yra neteisingi arba kad jos veikia neatitinka Seimo rinkimų ar Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymų. Įgaliojimai nutrūksta ir tuo atveju, jeigu Seimas priima nutarimą atleisti narį iš Vyriausiosios rinkimų komisijos pagal partijos (koalicijos) motyvuotą teikimą atšaukti savo pasiūlytą atstovą. Šis įgaliojimų pasibaigimo sąrašas yra ypač išplėstas palyginus su įgaliojimų pasibaigimo sąrašais, kurie buvo numatyti atskiruose rinkimų įstatymuose. Galima daryti išvadą, kad tokiu plačiu reguliavimu siekiama užtikrinti efektyvią komisijos veiklą, kad nesusidarytų tokių situacijų, kai atitinkamas komisijos narys negali eiti pareigų arba dėl tam tikrų aplinkybių jo buvimas komisijos nariu diskredituotų

pačios komisijos veiklą, o nutraukti tokio nario įgaliojimus nėra teisinio pagrindo. Atsižvelgiant į tai, taip pat galima teigti, kad komisijos darbo skaidrumui įstatymų leidėjas skiria didelį dėmesį, t. y. įstatymų leidėjas yra suinteresuotas, kad komisijos objektyvumu ir jos narių kompetencija nebūtų abejojama, nes bet kokios abejonės dėl komisijos ar jos narių veiklos kelia abejonės ir dėl rinkimų rezultatų teisėtumo.

Jau buvo minėta, kad Vyriausioji rinkimų komisija yra Seimo sudaryta institucija (Konstitucijos 67 straipsnio 13 punktas). Lietuvos Respublikos Seimas turi tam tikrą kontrolės teisę šiai institucijai, kiek tai neprieštarauja Konstitucijos nuostatomis dėl valstybės valdžios galių ribojimo. Visų pirma tai grindžiama Konstitucijos 61 straipsnio pirmosios dalies nuostata, kurioje yra įtvirtinta viena parlamentinės kontrolės formų, t. y. Seimo nario paklausimo teisė. Antra, tam tikras Seimo galimybes kontroliuoti išreiškia ir Konstitucijos 67 straipsnio 13 punkte įtvirtinta Seimo teisė keisti Vyriausiosios rinkimų komisijos sudėtį. Pažymėtina, kad Seimo prerogatyva keisti Vyriausiosios rinkimų komisijos sudėtį Konstitucijoje jokiais kriterijais neapibrėžta, tačiau ją riboja paties Seimo priimto Seimo rinkinių įstatymo atitinkamos nuostatos. Taip pat Konstitucijos 107 straipsnyje yra įtvirtinta Seimo teisė pačiam priimti galutinį sprendimą tais atvejais, kai pažeidžiami rinkimų įstatymai. Toks Seimo sprendimas turi būti grindžiamas Konstitucinio Teismo išvada. Kilus abejonėms, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali Seimas, o dėl Seimo rinkimų — ir Respublikos Prezidentas.⁶⁶

⁶⁶ Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.

3. Vyriausiosios rinkimų komisijos kompetencija

Vyriausiosios rinkimų komisijos veikla rinkimų organizavimo ir vykdymo procese prasideda tada, kai atitinkamos valdžios institucijos paskelbia rinkimus. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyta, kad rinkimų skyrimas yra Lietuvos Respublikos Seimo ir Respublikos Prezidento prerogatyva .

Po balsavimo datos paskelbimo prasideda pasiruošimas rinkimams, kurio metu Vyriausioji rinkimų komisija rinkimų laikotarpiui sudaro apygardų rinkimų komisijas. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 15 straipsnį apygardų rinkimų komisijos sudaromos iš: (1) teisingumo ministro pasiūlyto aukštąjį teisinį išsilavinimą turinčio asmens, kuris gyvena ar dirba savivaldybės, kuri visa ar jos dalis priskirta šiai rinkimų apygardai, teritorijoje; (2) Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlyto aukštąjį teisinį išsilavinimą turinčio asmens, kuris gyvena ar dirba savivaldybės, kuri visa ar jos dalis priskirta šiai rinkimų apygardai, teritorijoje; (3) mero pasiūlyto kiekvienos savivaldybės, kuri visa ar jos dalis priskirta šiai rinkimų apygardai, administracijoje dirbančio karjeros valstybės tarnautojo; (4) partijų, kurios gavo Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje, pasiūlytų asmenų (šios partijos turi teisę pasiūlyti į komisiją po du savo atstovus). Teisingumo ministras, Lietuvos teisininkų draugija ir meras gali siūlyti ir daugiau kandidatūrų.⁶⁷ Pažymėtina, kad maksimalus kandidatūrų skaičius įstatyme nėra nustatomas. Jeigu rinkimų apygardos teritorija sudaryta iš kelių savivaldybių teritorijų, komisijoje turi būti visų šių savivaldybių administracijose dirbančių karjeros valstybės tarnautojų, pasiūlytų į komisiją šių savivaldybių merų. Apygardos rinkimų komisijos pirmininką iš komisijos narių skiria Vyriausioji rinkimų komisija. Apygardų rinkimų komisijos sudaro apylinkių rinkimų komisijas rinkimų laikotarpiui, pirmiausia nustatant kiekvienos rinkimų apylinkės komisijos narių skaičių, kuris turi būti kartotinis partijų (jų koalicijų), turinčių teisę siūlyti kandidatūras į rinkimų komisijas, skaičiui.

Nagrinėjamu atveju kyla viena gana svarbi problema. Apygardų komisijų nariai yra skiriami tik vieniems rinkimams, o šiems pasibaigus, jų įgaliojimai nutrūksta. Tai reiškia, kad tokiu būdu nėra užtikrinamas rinkimų organizavimo bei vykdymo proceso tęstinumas. Artėjant naujiems rinkimams yra sudaroma nauja apygardos rinkimų komisija, ir nėra jokių garantijų, kad joje bus bent vienas asmuo, jau dirbęs apygardos rinkimų komisijos nariu anksčiau. Nesant tokio žmogaus, kaip, pavyzdžiui Anglijoje, kuris tą darbą dirbtų nuolat, gerai išmanydamas visas rinkimų organizavimo bei vykdymo procedūras, naujai paskirtiems apygardos komisijos nariams reikia laiko, kol susipažįstama su visomis rinkimų procedūromis. Tuo tarpu pastoviai komisijoje dirbantis asmuo galėtų savo patirtimi pasidalinti su naujai paskirtais nariais ir tokiu būdu

paspartėtų ir pačios komisijos darbas bei pagerėtų jo efektyvumas. Toks nuolatinis apygardos komisijos narys galėtų būti karjeros valstybės tarnautojas, nepriklausantis jokiai politinei partijai, tuomet nė vienai politinei partijai nekiltų abejonių dėl šio asmens objektyvumo. Tačiau, žinoma, ir vėl nereiktų pamiršti, kad karjeros valstybės tarnautojas yra siūlomas savivaldybės mero, kuris yra politikas ir priklauso kuriai nors politinei partijai. Tokiu būdu savivaldybės meras į apygardos rinkimų komisiją gali būti suinteresuotas siūlyti jo partiją palaikantį valstybės tarnautoją. Todėl kokių nors abejonių dėl šio nario objektyvumo gali kilti, tačiau reikia nepamiršti, kad komisijoje jis nėra vienintelis narys, todėl jo galimas neobjektyvumas yra „atsveriamas“ kitų komisijos narių. O tokio nuolatinio nario įvedimo galimybė yra tikrai racionalus ir svarstytinas pasiūlymas.

Vykdamas rinkimus, valstybės teritorija suskirstoma į rinkimų apygardas. Rinkimų apygarda yra tokia valstybės teritorijos dalis, kurioje renkamas konkretus kandidatas.⁶⁷ Rinkimų apygarda skaidoma į rinkimų apylinkes, kuriose registruojami rinkėjai. Jeigu rinkimų apygardoje renkamas vienas deputatas, tokia apygarda vadinama vienmandate, o jei renkama keletas deputatų — daugiamandate. Vienos ar kitos rūšies rinkimų apygardos naudojimo pasirinkimas priklauso nuo rinkimų tipo bei naudojamos rinkimų specifikos sistemos. Taikant proporcinio atstovavimo rinkimų sistemą, sukuriama daugiamandatės rinkimų apygardos. Jos sudaromos renkant atstovus į Seimą, taip pat per savivaldybių tarybų rinkimus. Taikant mažoritarinę rinkimų sistemą, beveik visada formuojamos vienmandatės rinkimų apygardos, kuriose vykdomi rinkimai į Lietuvos Respublikos Seimą ir Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai.

Rinkimams organizuoti ir vykdyti Lietuvos Respublikos teritorija dalijama į 71 vienmandatę rinkimų apygardą, atsižvelgiant į rinkėjų skaičių rinkimų apygardoje, Lietuvos Respublikos teritorijos suskirstymą į vienmandates rinkimų apygardas per ankstesnius Seimo rinkimus ir administracinį-teritorinį padalijimą. Rinkimų apygarda sudaroma iš bendrą ribą turinčių rinkimų apylinkių. Rinkėjų skaičius apygardoje turi būti nuo 0,8 iki 1,2 vidutinio rinkėjų visose vienmandatėse rinkimų apygardose skaičiaus. Vyriausioji rinkimų komisija, likus ne mažiau kaip 95 dienoms iki rinkimų, nustato ir likus ne mažiau kaip 90 dienų iki rinkimų „Valstybės žiniuose“ skelbia rinkimų apygardas sudarančių rinkimų apylinkių sąrašą, jų balsavimo būstinių adresus, apygardos rinkėjų skaičių, apygardų rinkimų komisijų adresus.⁵⁰ Taip pat sudaroma viena daugiamandatė rinkimų apygarda, kurioje balsuoja visi turintys rinkimų teisę Lietuvos Respublikos piliečiai. Šioje apygardoje pagal proporcinę rinkimų sistemą renkama 70 Seimo narių.

Lietuvoje galima išskirti šių 4 tipų rinkimų apygardas:

⁶⁷ Valstybės žinios, 1992, Nr. 22-635.

⁶⁸ Vitkus G. Politologijos įvadas. P. 78.

- 1) sudarytos iš 1 ar 2 pilnų savivaldybių. Iš viso yra 9 tokios apygardos (12,7% visų apygardų, pavyzdžiui, Telšių, Mažeikių);
- 2) sudarytos iš 1 ar 2 pilnų ir 1 ar 2 nepilnų savivaldybių. Iš viso yra 21 tokia apygarda (arba 29,6% visų apygardų, pavyzdžiui, Šilutės-Pagėgių);
- 3) sudarytos iš 2 ar 3 nepilnų savivaldybių. Iš viso yra 7 tokios apygardos (9,9% visų apygardų, pavyzdžiui, Kauno-Kėdainių);
- 4) sudarytos iš 1 nepilnos savivaldybės. Iš viso 32 tokios apygardos (45,1% visų apygardų, pavyzdžiui, Antakalnio, Šeškinės, Žaliakalnio, Baltijos).

Taigi galima teigti, kad Vyriausiajai rinkimų komisijai nustatant apygardų ribas nebuvo atsižvelgta į 2000 m. Lietuvos administracinę-teritorinę suskirstymą.⁶⁹ Taip buvo suformuotos net tris nepilnas savivaldybes apimančios apygardos (Vilniaus-Trakų, Širvintų-Vilniaus, Trakų-Elekrėnų).⁷⁰ Be to, pietryčių Lietuvoje dauguma suformuotų apygardų yra etniškai integralios (apima tautinių mažumų ir lietuvių gyvenamas teritorijas: Širvintų-Vilniaus, Molėtų-Švenčionių, Zarasų-Visagino, Ignalinos-Švenčionių, Varėnos-Eišiškių). Tai būtų galima sieti ir su apribojimu tautinėms mažumoms rinkti savo atstovus į parlamentą. Pasak G. Sartori „*ad hoc* apygardų sudarymas, t. y. toks apygardų ribų nubrėžimas, kuriuo sąmoningai sukuriama laiminčioji dauguma, Amerikoje tradiciškai vadinama „džerimanderingu“ (pagal Masačūseto gubernatorių Gerry'į, kuriam 1812 m. pirmajam šovė į galvą sukta mintis nupiešti Salamandros formos apygardą, tuo būdu sutelkiant savo rinkėjus ir išsklaidant oponentus). Privalu aiškiai suvokti, jog „džerimanderingas“ — tai piktnaudžiavimas, gėdingas klastojimas. Tačiau šį klastojimą teismai Jungtinėse Amerikos Valstijose įteisino kaip būdą užtikrinti etninį atstovavimą (ypač juodaodžių, taip pat ispanų kilmės gyventojų susitelkimo rajonuose) ir taip suteikė jam legitimumo bei logiško pagrįstumo“.⁷¹

Rinkimų apygardų sudarymas iš nepilnos savivaldybės būdingas didiesiems miestams. Akivaizdu, kad, pavyzdžiui, Vilniaus miesto, kuriame gyvena tiek rinkėjų, kiek keliose kitose savivaldybėse kartu paėmus, negalima priskirti vienai vienmandatei rinkimų apygardai. Tokiu būdu didžiuosiuose miestuose rinkimų apygardos yra skirstomos, suteikiant joms gyvenamųjų rajonų pavadinimus, pavyzdžiui, Šeškinės, Dainavos, Šilainių ir kt.

Seimo rinkimų įstatymo 9 straipsnyje nustatyta, kad rinkėjų skaičius apygardoje turi būti nuo 0,8 iki 1,2 vidutinio rinkėjų visose apygardose skaičiaus. Tokiu principu siekiama maksimaliai išvengti nelygaus atstovavimo.⁵³ Tačiau realiai mažųjų apygardų vidutinis rinkėjų dydis netgi nepasiekia nustatyto minimalaus apygardos rinkėjų skaičiaus, o didžiosiose šis skaičius viršija maksimalųjį. Taip vienmandatėse rinkimų apygardose sudaromos sąlygos

⁶⁹ Valstybės žinios, 2001, Nr. 37-1250.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. birželio 14 d. sprendimas Nr. 173.

nelygiam atstovavimui. Taip pat stambios (beveik po 40 tūkst. rinkėjų) apygardos tautinių mažumų gyvenamose vietovėse gali negatyviai veikti teisę į lygų atstovavimą. Taigi galima teigti, kad vienmandatės rinkimų sistemos lygmenyje mažosios apygardos pranašesnės už didžiąsias, tačiau pastarųjų reikšmė išauga daugiamandatės rinkimų apygardos lygmenyje. Tokio mišriojo tipo rinkimų sistema dar vadinama kompensuojančiąja ir išlyginančiąja atstovavimo netolygumus. Paminėtina, kad prieš 2004 m. Seimo rinkimus buvo panaikintos devynios rinkimų apylinkės ir sukurtos dvi naujos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad po paskutinių Seimo rinkimų Lietuvoje gana ženkliai pasikeitė rinkėjų skaičius, t. y. nemaža dalis balso teisę turinčių asmenų išvyko, taip pat didelė dalis gyventojų atsikėlė į didžiuosius miestus. Tokiu būdu mažesnėse rinkimų apygardose rinkėjų skaičius dar labiau sumažėjo, o didžiosiose — dar labiau padidėjo. Todėl reikėtų labai rimtai pasvarstyti, ar prieš artėjančius Seimo rinkimus nevertėtų peržiūrėti rinkimų apygardų ribų ir tokiu būdu suvienodinti rinkėjų skaičių visose šalies rinkimų apygardose. Tokia situacija, kai mažesnėje rinkimų apygardoje rinkėjų skaičius yra beveik dvigubai mažesnis nei didesnėje yra nepateisinama. Tokiu būdu vienam deputatui, kuris renkamas mažiau rinkėjų turinčioje rinkimų apygardoje, reikia daug mažiau balsų, norint laimėti rinkimus, nei didesnėje apygardoje besibalotiruojančiam deputatui. Taip sudaromos galimybės netolygiam atstovavimui.

Balsavimui vykdyti ir balsams skaičiuoti, atsižvelgiant į patogumą rinkėjui atvykti į balsavimo patalpas ir rinkėjų skaičių, miestų (rajonų) teritorijos dalijamos į rinkimų apylinkes. Rinkimų apylinkės teritorijoje turi gyventi ne daugiau kaip 5000 rinkėjų. Miesto (rajono) teritorijos suskirstymą, kuris yra pastovus organizuojant ir vykdant rinkimus ir referendumus, prireikus mero teikimu keičia Vyriausioji rinkimų komisija. Patvirtintų rinkimų apylinkių sąrašą, jo pakeitimus Vyriausioji rinkimų komisija skelbia „Valstybės žiniuose“.

Vienas iš svarbiausių rinkimų etapų yra rinkėjų sąrašų sudarymas, kuris garantuoja visuotinę (į rinkėjų sąrašus įtraukiami visi turintys rinkimų teisę piliečiai) ir lygią (kiekvienas gali būti įtrauktas tik į vieną sąrašą) rinkimų teisę. Lietuvos Respublikos rinkėjų sąrašų sudarymo tvarką, formą, sudarymo būdą ir jų naudojimo tvarką nustato Vyriausioji rinkimų komisija. Lietuvoje į rinkėjų sąrašus įrašomi visi rinkimų teisę turintys Lietuvos Respublikos piliečiai pagal pilietybę patvirtinančio dokumento (paso arba asmens tapatybės kortelės) išdavimo duomenis ir Lietuvos Respublikos gyventojų registrą (pagal jų duomenis sudaromi išankstiniai sąrašai). Sąrašų tikslinimą ir tvarkymą organizuoja Vyriausioji rinkimų komisija, remdamasi valstybės, savivaldybių institucijų ir apygardų rinkimų komisijos teikiama informacija.

⁷¹ Sartori G. Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Struktūrų, paskatų ir rezultatų tyrimas. Vilnius, 2001.

Toliau partijos iškelia kandidatus (galima išsikelti ir pačiam savo kandidatūrą), o Vyriausioji rinkimų komisija juos registruoja. Registruojami tik tie kandidatai ir tik tiems suteikiama teisė dalyvauti rinkimuose (balotiruotis), kurių iškėlimas atitinka iš anksto nustatytas sąlygas. Labiausiai paplitusi taisyklė — tai reikalavimas, kad kandidatas surinktų tam tikrą kiekį jį remiančių piliečių parašų (Lietuvoje, norint tapti prezidentu, reikia surinkti ne mažiau kaip 20000 rinkėjų parašų, o norint tapti Seimo nariu — ne mažiau kaip 1000 tos apygardos, kurioje keliama kandidatūra, rinkėjų parašų).

Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnyje, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 35 straipsnyje, Prezidento rinkimų įstatymo 34 straipsnyje detaliam apibūdinti Vyriausiajai rinkimų komisijai pateikiami kandidatų iškėlimo pareikštiniai dokumentai. Be to, kiekvienas kandidatas į Seimo ar savivaldybių narius turi viešai paskelbti, jeigu jis ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis yra sąmoningai bendradarbiavęs su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, taip pat jei po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos teismo įsigaliojusiu nuosprendžiu yra pripažintas kaltu dėl nusikaltimo ar padaręs sunkų nusikaltimą prieš asmenį.

Šiame rinkimų organizavimo etape kyla daugiausia problemų. Šią tendenciją atspindi bylų skaičius teismuose, skundžiant Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus.⁷²

1997 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija kasacine tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal R. M. Česnučio kasacinį skundą, dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 1997 m. spalio 15 d. sprendimo Nr. 244. Pareiškėjas, kreipdamasis į teismą, nurodė, jog 1997 m. spalio 2 d. iškėlė save kandidatą į Lietuvos Respublikos Prezidentus, o 1997 m. spalio 18 d. gavo Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą, kuriuo jam atsisakyta išduoti rinkėjų parašų rinkimo lapus, nes jis atsisakė pateikti Lietuvos Respublikos piliečio pasą, mokėti rinkimų užstatą ir rinkti 20000 rėmėjų parašų. Jis pateikė Lietuvos Respublikos piliečio pažymėjimą, o piliečio pasą jis pateikti atsisakė. R. M. Česnutis atsisakė mokėti rinkimų užstatą ir rinkti 20 000 parašų, teigdamas, kad toks reikalavimas yra neteisėtas. Kasacinis skundas buvo netenkintinas, nes pareiškėjas neįvykdė Prezidento rinkimų įstatymo 32 straipsnio reikalavimų.⁷³

Vyriausioji rinkimų komisija 1997 m. spalio 5 d. priėmė sprendimą Nr. 231 „Dėl atsisakymo išduoti rinkėjų parašų rinkimo lapus Valdui Adamkui“, motyvuodama, kad jis pastaruosius trejus metus Lietuvoje faktiškai negyveno.

Tokį komisijos sprendimą V. Adamkus apskundė tuometiniam Vilniaus apygardos teismui, kuris įpareigojo komisiją išduoti minėtus lapus. Po to Vyriausioji rinkimų komisija nekvestionavo V. Adamkaus teisinio tinkamumo, t. y. 1997 m. lapkričio 14 d. sprendimu Nr.

⁷² www.vrk.lt.

⁷³ www.lat.litlex.lt

272⁶¹ įregistravo jį kandidatu į Respublikos Prezidentus, jam surinkus reikalingą parašų skaičių.⁷⁴

2004 m. gegužės 28 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išnagrinėjo bylą pagal pareiškėjo Liberalų demokratų partijos skundą atsakovui Vyriausiajai rinkimų komisijai dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gegužės 7 d. sprendimo Nr. 97 panaikinimo ir įpareigojimo Vyriausiąją rinkimų komisiją įregistruoti R. Paksą kandidatu į Respublikos Prezidentus. Vyriausioji rinkimų komisija atsisakymą įregistruoti kandidatą grindė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 34, 56, 78 ir 141 straipsniais bei Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalimi, nustačiusia, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip 5 metai.⁷⁵

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime konstatavo, kad *reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Respublikos Prezidentu, yra nustatyti Konstitucijoje ir kad rinkimų įstatymuose, taigi ir Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme, turi būti reglamentuojama Respublikos Prezidento rinkimų tvarka, reguliuojamos asmens teisės būti išrinktam Respublikos Prezidentu įgyvendinimo procedūros ir pan.*, todėl R. Paksas, kaip asmuo, ketinantis būti išrinktas Respublikos Prezidentu, negalėjo dalyvauti Respublikos Prezidento rinkimuose.⁷⁶

Kitas svarbus rinkimų organizavimo bei vykdymo etapas yra rinkiminė kampanija. Tai laiko tarpas nuo kandidatų iškėlimo ir registracijos pabaigos iki paskirtos rinkimų dienos. Rinkiminės kampanijos metu kandidatai, juos remiantys patikėtiniai ir politinės partijos organizuoja susitikimus su rinkėjais, aiškina savo programines nuostatas, agituoja ir įtikinėja rinkėjus balsuoti už juos. Visos kampanijos tikslas yra paveikti rinkėją, įtikinti jį balsuoti už reklamuojamą kandidatą. Pagal Lietuvos rinkimų įstatymus kandidatai turi teisę pasisakyti susirinkimuose, naudotis masinėmis informacijos priemonėmis, jiems numatyta asmens neliečiamybė ir pan. Rinkimų agitacijai skirtų laidų rengimo taisyklės patvirtina, konkrečią Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos laidų trukmę ir laiką nustato Vyriausioji rinkimų komisija, suderinusi su Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos vadovais. Ji taip pat paskirsto laidų laiką, išspausdina kandidatų sąrašo rinkimų programą. Visus ginčus dėl rinkimų agitacijos taip pat sprendžia Vyriausioji rinkimų komisija.

Per 2004 metų Seimo rinkimų agitacijos laikotarpį Vyriausioji rinkimų komisija nagrinėjo daug skundų, susijusių su agitacijos tvarka. Iš viso jų buvo net 76. Daugumą iš jų

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ www.lvat.lt.

Vyriausioji rinkimų komisija atsisakė patenkinti, nustačiusi, kad visuomenės informavimo priemonėse paskelbta medžiaga nėra kompromituojanti, joje nėra negatyviai kandidatą apibūdinančių žinių, o tik pareikšta neigiama nuomonė. Vyriausioji rinkimų komisija patenkino du kandidatų skundus ir pripažino, kad juos kompromituojanti medžiaga rajoniniame laikraštyje paskelbta draudžiamu ją skelbti laikotarpiu, t. y. likus mažiau kaip 10 dienų iki rinkimų, bei nusprendė paskelbti kandidatų atsakomąsias nuomones per Lietuvos nacionalinį radiją, įpareigodama laikraštį apmokėti trigubą atsakomosios nuomonės paskelbimo kainą.⁷⁷

Balsavimo metu piliečiai pareiškia valią, atiduodami balsą už vieną ar kitą kandidatą. Įstatyme turi būti įtvirtinta tokia tvarka, kad visi piliečiai galėtų pareikšti savo valią. Konstitucinis Teismas 2004 m. lapkričio 4 d. išvadoje konstatavo, kad:

Įstatymų leidėjas, reguliuodamas rinkimų santykius, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas už rinkėją balsuoti kitam asmeniui (nebent rinkėjas šios savo konstitucinės teisės dėl sveikatos būklės negalėtų įgyvendinti pats). Asmeninis (tiesioginis) balsavimas — viena iš lemiamų laisvo, taigi ir demokratiško, rinkėjų valios reiškimo garantijų. Konstitucinis demokratiškų rinkimų imperatyvas reikalauja, kad rinkėjams, negalintiems nustatytą dieną atvykti į rinkimų apylinkę dėl ligos, negalios, įkalinimo, vykdomų tarnybos užduočių, taip pat dėl išvykos ar kitų asmeninių priežasčių, būtų užtikrinama galimybė pareikšti savo valią rinkimuose. Įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad piliečiai, negalintys balsuoti rinkimų dieną, turėtų galimybę savo konstitucinę teisę įgyvendinti kitu metu. Viena iš demokratinėse valstybėse įprastų absenteistinio balsavimo formų — balsavimas paštu. Įstatymų leidėjas, sprenddamas, ar pasirinkti šią absenteistinio balsavimo formą, taip pat reguliuodamas su balsavimu paštu susijusius santykius, turi atsižvelgti ne tik į teisinius veiksnius, bet ir į visuomenės politinės kultūros ypatumus, pilietinės brandos lygį, visuomenės mentalitetą, kitus socialinius veiksnius, nes jie taip pat lemia, ar balsavimu paštu nebus piktnaudžiaujama, ar balsavimo paštu institutas nevirs priemone iškreipti tikrąją rinkėjų valią ir nepaneigs Tautos teisės išsirinkti tokią savo atstovybę, kuri reikštų jos tikrąją aukščiausią suverenią galią.⁷⁸

Taigi Vyriausioji rinkimų komisija turi užtikrinti, kad balsavimas būtų vykdomas remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintais demokratinių rinkimų principais.

Kalbant apie balsavimą paštu, reikėtų pastebėti, kad prieš paskutiniuosius savivaldybių tarybų rinkimus Seimas priėmė atitinkamas įstatymų pataisas, kuriomis buvo panaikinta galimybė iš anksto balsuoti paštu. Pagrindinis pakeitimo motyvas buvo tas, kad tokiu

⁷⁶ Valstybės žinios, 2004-05-26, Nr. 85-3094.

⁷⁷ www.vrk.lt.

būdu išvengiama balsų pirkimo, tačiau tai sukėlė nemažai nepatogumų tiems gyventojams, kurie balsavimo dieną negalėjo atvykti į rinkimų apylinkę. Tokie žmonės arba iš viso nebalsavo, arba turėjo laukti didžiulėse eilėse miestų (rajonų) savivaldybėse (kur vyko išankstinis balsavimas). Turint omeny tai, kad rinkėjų aktyvumas ir taip nėra didelis, išankstinio balsavimo paštu atsisakymas reiškia, kad rinkėjų aktyvumas yra sumažinamas dar labiau. Žinoma, tokiu būdu apsisaugoma nuo galimo balsų pirkimo. Tačiau džiugu yra tai, kad jau imta svarstyti apie elektroninio balsavimo galimybę. Yra teigiančių, kad balsuojant elektroniniu būdu taip pat nebus jokios garantijos, kad rinkėjų balsai nėra perkami. Tačiau remiantis Estijos pavyzdžiu šią problemą galima puikiai išspręsti. Estijoje elektroniniu būdu rinkėjas gali balsuoti tiek kartu, kiek nori, tačiau įskaitomas yra tas jo balsas, kuris buvo pats paskutinis. Tokiu būdu balsus perkančiam asmeniui nėra jokios garantijos, kad asmuo, balsavęs už jo siūlytą kandidatą, po kiek laiko nebalsuos už kitą kandidatą. Taip balsų pirkimas nebetenka jokios prasmės, o rinkėjui suteikiama galimybė greitai ir patogiai balsuoti.

Po balsavimo Vyriausioji rinkimų komisija turi užtikrinti, kad balsai būtų skaičiuojami teisingai. Pirminėje stadijoje balsai skaičiuojami apylinkių rinkimų komisijose. Rinkimų rezultatus rinkimų apygardose nustato Vyriausioji rinkimų komisija.

Mandatai asmenims, įtrauktiems į kandidatų sąrašus, paskirstomi pagal tai, kiek balsų gavo kiekvienas sąrašas taikant kvotų ir liekanų metodą. Viename sąrašė kandidatai gauna mandatus ta eilės tvarka, kurią nustato Vyriausioji rinkimų komisija, nustačiusi kandidatų reitingą, praleidžiant kandidatus, kurie buvo išrinkti vienmandatėse apygardose.

Rinkimų įstatymuose nustatyta, kad galutinius rinkimų rezultatus ne vėliau kaip per 7 dienas pasibaigus rinkimams skelbia Vyriausioji rinkimų komisija. Pažymėtina, kad šioje rinkimų vykdymo stadijoje taip pat yra dažnai skundžiami Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai.

2004 m. lapkričio 1 d. kandidatas į Seimo narius Raseinių vienmandatėje rinkimų apygardoje Nr. 42 K. Skamarakas Respublikos Prezidentui apskundė Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. spalio 30 d. sprendimą „Dėl kandidato į Seimo narius K. Skamarako prašymo pripažinti rinkimų rezultatus Raseinių vienmandatėje rinkimų apygardoje Nr. 42 negaliojančiais“ ir paprašė kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo. Respublikos Prezidentas 2004 m. lapkričio 3 d. Dekretu Nr. 116 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“ kreipėsi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl išvados, ar per 2004 m. Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Respublikos Prezidento kreipimasi į Konstitucinį Teismą lėmė valstybės vadovo susirūpinimas tuo, ar rinkėjams pakartotinai balsuojant paštu 2004 m. Seimo rinkimuose buvo užtikrintas balsavimo

⁷⁸ Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955.

slaptumas, kurį gina Konstitucija ir Seimo rinkimų įstatymas. Konstitucinis Teismas savo 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje konstatavo:

Rinkimų komisija 2004 m. spalio 25 d. gavusi K. Skamarako skundą, vieningai nutarė patvirtinti apylinkių rinkimų komisijų balsų skaičiavimo protokolus ir siūlyti Vyriausiajai rinkimų komisijai neperskaičiuoti rinkimų biuletenių, nes nėra nustatyta esminių Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų. K. Skamarakas 2004 m. spalio 27 d. pateikė Vyriausiajai rinkimų komisijai skundą, kuriuo buvo prašoma perskaičiuoti rinkimų biuletenius, taip pat kreiptis į Respublikos Prezidentą ir Seimą, kad jie kreiptųsi į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar nebuvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Vyriausioji rinkimų komisija priėmė sprendimą, kuriuo atsisakė tenkinti K. Skamarako skundą, bei svarstyti prašymą kreiptis į Respublikos Prezidentą ir Seimą su prašymu kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados. Vyriausioji rinkimų komisija konstatavo, kad jokių skundų dėl neteisingo balsų skaičiavimo ar rinkimų apylinkių balsų skaičiavimo protokolų surašymo nebuvo gauta, faktų apie rinkėjų parašų klastojimą ar kitokį bandymą daryti įtaką rinkimų rezultatams Raseinių rajone nenustatyta. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 82 straipsnio 6 dalį apygardos rinkimų komisija privalo priimti sprendimą perskaičiuoti visus vienmandatės rinkimų apygardos biuletenius, kai iki balsų skaičiavimo protokolo pasirašymo to pareikalauja kandidato atstovas ir pagal išankstinius rinkimų rezultatus šioje vienmandatėje rinkimų apygardoje balsų skirtumas tarp pirmą ir antrą vietą užėmusių kandidatų yra mažesnis nei 50. Sprendimą, ar yra padaryti šiurkštūs įstatymo pažeidimai, ar jų nėra, turi priimti Vyriausioji rinkimų komisija, atsižvelgusi į visas rinkimų organizavimo ir vykdymo aplinkybes, įvertinusi rinkimų organizavimą ir vykdymą kaip visumą, taip pat ir tai, kokia žala rinkimams buvo padaryta žinomais neteisėtais ar nusikalstamais veiksmais.⁷⁹

Išvadoje buvo atsisakyta tenkinti K. Skamarako skundą ir konstatuota, kad Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas nebuvo pažeistas.

Seimo rinkimų įstatymo 90 straipsnyje nustatyta, kad kandidatų į Seimo narius reitingą skaičiuoja ir šių kandidatų sąrašų galutinę eilę pagal rinkėjų pareikštą nuomonę ir paduotus pirmumo balsus nustato Vyriausioji rinkimų komisija. Pirmiausiai sudedami už kiekvieną kandidatą paduoti pirmumo balsai vienmandatėse rinkimų apygardose ir suskaičiuojama, kiek iš viso kiekvienas kandidatas gavo pirmumo balsų. Tuo atveju, kai kandidato pirmumo balsų suma yra didesnė už daugiamandatėje rinkimų apygardoje renkamų Seimo narių skaičių ar yra jam lygi, kandidato rinkiminis reitingas lygus šiai sumai, jeigu mažesnė - kandidato rinkiminis reitingas laikomas lygus nuliui. Po to suskaičiuojami kiekvieno kandidato į Seimo narius surinkti reitingo balai. Galutinė kandidatų į Seimo narius eilė sąrašuose nustatoma pagal

kiekvieno kandidato gautus reitingo balus. Pirmesniu ju eilėje įrašomas kandidatas, surinkęs daugiau reitingo balų. Jeigu keli kandidatai surenka po lygiai reitingo balų, pirmesniu ju įrašomas tas kandidatas, kurio didesnis rinkiminis reitingas. Jeigu kandidatų ir rinkiminiai reitingai lygūs, tuomet pirmesniu ju įrašomas tas, kurio didesnis partinis reitingas. Galutinę kandidatų į Seimo narius sąrašų eilę skelbia Vyriausioji rinkimų komisija tą pačią dieną kaip ir balsavimo rezultatus vienmandatėse rinkimų apygardose.

Vyriausioji rinkimų komisija gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais, jeigu nustato, kad šiurkštūs rinkimų įstatymo pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, arba dokumentų suklastojimas ar jų praradimas turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, arba pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus negalima nustatyti šių esminių rinkimų rezultatų:

- 1) vienmandatėje rinkimų apygardoje — kandidato, kuriam tenka mandatas, arba kandidatų, dalyvaujančių pakartotiniame balsavime;
- 2) daugiamandatėje rinkimų apygardoje — kandidatų sąrašų, dalyvaujančių paskirstant mandatus, arba kandidatų sąrašui tenkančių mandatų skaičių galima nustatyti tik daugiau kaip vieno mandato tikslumu.

Rinkimai negali būti skelbiami negaliojančiais, jeigu neginčijamai nustatyti rinkimų rezultatai leidžia nustatyti esminius rinkimų rezultatus.

Taip pat reikėtų paminėti, kad Vyriausioji rinkimų komisija gali pripažinti negaliojančiais savivaldybių tarybų rinkimų rezultatus. Vyriausioji rinkimų komisija 2007 m. kovo 4 d. sprendimu Nr. 174 „Dėl rinkimų į Pagėgių savivaldybės tarybą rezultatų“ nusprendė, kad vykdant rinkimus į Pagėgių savivaldybės tarybą, buvo padaryti šiurkštūs rinkimų įstatymo pažeidimai, kurie turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, ir pripažino rinkimų rezultatus šioje apygardoje negaliojančiais.⁸⁰

Šioje vietoje derėtų trumpai paanalizuoti, koks rinkimų teisės pažeidimas yra laikytinas šiurkščiu. Ar tai toks pažeidimas, kuris turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, ar į šią sąvoką reikėtų žvelgti šiek tiek plačiau? Konstitucinis Teismas savo 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje pažymėjo, kad:

Konstitucinėje demokratijoje politinių atstovaujamųjų institucijų formavimui yra keliami ypatingi reikalavimai. Šios institucijos negali būti formuojamos tokiu būdu, kad kiltų abejonių dėl jų legitimumo, teisėtumo, inter alia dėl to, ar renkant asmenis į politines atstovaujamas institucijas nebuvo pažeisti demokratinės teisinės valstybės principai.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ www.vrk.lt

Priešingu atveju būtų pakirstas žmonių pasitikėjimas atstovaujama demokratija, valstybės institucijomis, pačia valstybe.

Tai reiškia, kad bet kokios abejonės atstovaujamųjų institucijų formavimo skaidrumu kelia ir abejonės šių institucijų legitimumu. Žinoma, net ir esant pačiam skaidriausiam rinkimų procesui pralaimėjusi pusė gali likti nepatenkinta ir teigti, kad buvo padaryta pažeidimų. Todėl labai svarbu yra atskirti tokius skundus, kurie yra paduoti vien dėl nemokėjimo pripažinti savo pralaimėjimą, nuo tokių, kurie yra paduoti siekiant atskleisti rinkimų įstatymų pažeidimus. Tokio pobūdžio skundai yra ir savotiška kontrolės priemonė, nes nė viena partija ar kandidatas nenori būti apkaltinti, pavyzdžiui, rinkėjų balsų pirkimu.

Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad:

Rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai — legitimiais ir teisėtais, jeigu rinkimai vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratinių rinkimų principus, pažeidžiant demokratines rinkimų procedūras.

Taigi vertinant rinkimų rezultatų teisėtumą labai svarbu yra nustatyti, ar rinkimų metu nebuvo pažeisti rinkimų principai bei rinkimų procedūros. Žinoma, tam tikrų pažeidimų gali pasitaikyti, tačiau jie ne visada yra tokio masto, kad rinkimų rezultatus visoje apygardoje būtų galima pripažinti negaliojančiais.

Apibendrinant būtų galima teigti, kad rinkimų įstatymo pažeidimas, net jeigu jis ir nėra šiurkštus, tačiau tai jau yra pažeidimas. Tai reiškia, kad tam tikros rinkimų įstatymo nuostatos buvo pažeistos ir tai duoda pagrindą abejoti pačių rinkimų teisėtumu. Ribą tarp šiurkštaus ir „nešiurkštaus“ rinkimų įstatymo pažeidimo nubrėžti sunku. Kandidatui, kuris pralaimėjo nedidele balsų persvara, kiekvienas rinkimų įstatymo pažeidimas gali atrodyti šiurkštus. Dėl to turbūt teisingiausia yra nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų kuo mažiau galimybių atsirasti rinkimų įstatymų pažeidimams. O tai jau įstatymų leidėjo prerogatyva.

Konstitucinis Teismas savo išvadoje ypač kritikavo balsavimą paštu:

Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, reguliuojančios balsavimą paštu, nėra pakankamai veiksmingos. Seimo rinkimų įstatyme bei kituose įstatymuose nėra įtvirtinta veiksmingo mechanizmo, kuris užtikrintų, kad balsavimu paštu nebūtų piktnaudžiaujama, o pats balsavimo paštu institutas nesudarytų prielaidų iškreipti tikrąjį rinkėjų valią.⁸¹

Atsižvelgiant į šią išvadą buvo padaryti atitinkami Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimai, atisakant galimybės balsuoti paštu. Žinoma, įstatymų leidėjas nuėjo lengviausiu keliu: panaikino vieną balsavimo galimybę ir be to, tą padarė prieš pat savivaldybių tarybų rinkimus. O tai, kaip buvo matyti iš vykusių rinkimų, sukėlė nemažai chaoso (nemažai rinkėjų, ypač didžiuosiuose miestuose, taip ir nepasinaudojo išankstinio balsavimo teise, nes

savivaldybių patalpos, kuriose buvo balsuojama, buvo perpildytos). Savaime pats balsavimas paštu nėra blogas dalykas. Problema slypi kitur: nemažai rinkėjų dar nėra tiek sąmoningi, kad nepasiduotų jokioms provokacijoms, įkalbinėjimams, pažadams ar tiesiog pinigams. Savaime suprantama, kad sukontroliuoti, ar asmuo, atėjęs balsuoti į paštą, nėra papirktas, yra praktiškai neįmanoma. Juk pinigai jam gali būti duodami ne pašto patalpose, bet gatvėje. Tačiau pažymėtina, kad dažniausiai yra papirkinėjami nedirbantys, senesnio amžiaus, mažiau išsilavinę asmenys. Įstatymų leidėjas, atimdamas galimybę praktiškai visiems, išskyrus ligoninius ar karius, balsuoti paštu, pasielgė labai kategoriškai. Manytina, kad išimtis dėl balsavimo paštu galėjo būti padaryta ir studentams (daugumai jų ne visada pavyksta grįžti balsuoti į savo rinkimų apylinkę, o tikimybė, kad bus bandoma papirkinėti studentus, yra labai nedidelė). Išimtis taip pat galėtų būti padaryta ir kituose miestuose dirbantiems asmenims. Norint papirkti dirbantį, pastovias pajamas gaunantį asmenį, reikėtų nemažai lėšų, o tai irgi savaime sumažinti papirkinėjimo mastą.

Pakartotiniai rinkimai vyksta rinkimų apygardose, kuriose rinkimai neįvyko ar buvo pripažinti negaliojančiais. Pakartotiniai rinkimai rengiami ne vėliau kaip po pusės metų, o nuo neįvykusių pakartotinių rinkimų — ne vėliau kaip po metų. Konkrečią pakartotinių rinkimų, pakartotinio balsavimo tvarką pagal rinkimų įstatymų nustatytus reikalavimus ir terminus nustato Vyriausioji rinkimų komisija, atsižvelgdama į tai, kad pakartotiniai rinkimai, pakartotinis balsavimas rengiami vienoje iš vienmandačių rinkimų apygardų. Vyriausioji rinkimų komisija, nustatydamą pakartotinių rinkimų rengimo tvarką, negali keisti rinkimų apygardos ribų. Į apygardos rinkėjų sąrašą papildomai įrašomi tie šios rinkimų apygardos teritorijoje nuolat gyvenantys piliečiai, kuriems pakartotinių rinkimų dieną sukaks ne mažiau kaip 18 metų, o iš sąrašo išbraukiami tik rinkimų teisę praradę asmenys. Balsavimas užsienyje, laivuose (išskyrus atvejį, kai užsienyje gyvenantys rinkėjai ar laivuose esančios įgulos įrašytos į tos rinkimų apygardos, kurioje rengiami pakartotiniai rinkimai, rinkėjų sąrašus), ne šios rinkimų apygardos teritorijoje esančiuose paštuose (išskyrus miestų (rajonų) centrinius paštus) nerengiamas. Pakartotiniai rinkimai taip pat nerengiami, jeigu skelbtina pakartotinių rinkimų data patenka į laikotarpį, kai iki eilinių Seimo rinkimų datos, skaičiuojamos pagal Konstituciją, yra likę mažiau kaip vieneri metai.

Galutinius rinkimų rezultatus, išnagrinėjusi visus skundus ir nustačiusi visus rinkimų rezultatus apygardoje, taip pat ir rinkėjų, balsavusių užsienyje ir laivuose, balsus nustato Vyriausioji rinkimų komisija, kuri ne vėliau kaip per 7 dienas juos skelbia internete ir artimiausiame „Valstybės žinių“ numeryje. Jei renkant naują Seimą yra rengiamas pakartotinis

⁸¹ Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955.

balsavimas, galutiniai rinkimų daugiamandatėje rinkimų apygardoje rezultatai skelbiami kartu su pakartotinio balsavimo rezultatais. Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per tris mėnesius po galutinio rinkimų rezultatų paskelbimo išleidžia knygą apie rinkimų rezultatus ir per keturis mėnesius perduoda valstybės archyvui neterminuotai saugoti rinkimų apylinkių ir rinkimų apygardų balsų skaičiavimo protokolus, pareikštinius dokumentus (išskyrus parašų rinkimo lapus), Vyriausiosios rinkimų komisijos posėdžių protokolus bei sprendimus ir rinkimų dokumentų pavyzdžių komplektą.⁸²

Be viso to pabrėžtina ir dar viena labai svarbi Vyriausiosios rinkimų kompetencijos sritis. Tai teisės aktų, kuriais detalizuojamos rinkimų įstatymų nuostatos, leidimas. Būtent leisdama tokius teisės aktus Vyriausioji rinkimų komisija gali efektyviai organizuoti ir vykdyti rinkimų procesą ir užtikrinti, kad rinkimai būtų vykdomi laikantis demokratijos principų.

⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausiosios Rinkimų Komisijos Dokumentų rinkinys. Rengiant ir vykdant rinkimus į Lietuvos Respublikos Seimą. Vilnius, 2004.

IV. VYRIAUSIOSIOS RINKIMŲ KOMISIJOS VYKDOMA POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMO KONTROLĖ

Rinkimai - sudėtingas politinis procesas, reikalaujantis daug lėšų. Svarbu, kad rinkinių procese partijų ar atskirų kandidatų lėšos būtų gautos ir panaudotos nepažeidžiant įstatymų.

Pažymėtina, kad iki 1997 metų Lietuvoje nebuvo jokio teisės akto, kuris būtų įtvirtinęs prievolę politinių kampanijų dalyviams pagal galiojančią buhalterinės apskaitos tvarką registruoti visas politinės kampanijos metu gaunamas pajamas ir išlaidas, apibrėžti negalimus dovanų (aukų) politinei kampanijai šaltinius, sudaryti galimybę rinkėjams ir atitinkamoms valstybės institucijoms kontroliuoti politinių kampanijų finansavimą. Bei 1997 metų įstatymo priėmimo, kandidatai, partijos deklaravo tik savo rinkimų agitacijos išlaidas, nes atskleisti lėšų šaltinius nebuvo privaloma.

Pradėjus kilti abejonėms dėl politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo skaidrumo, 1997 m. lapkričio 11 dieną Seimas priėmė Politinių kampanijų finansavimo kontrolės Įstatymą, kuris numatė, kad politinių kampanijų dalyviai (kandidatai, pretendentai ir kandidatus, referendumų organizatoriai) ataskaitas apie politinės kampanijos pajamas ir išlaidas turės pateikti prieš rinkimus ir po rinkimų. Šiuo įstatymu buvo sudarytos sąlygos rinkėjams gauti papildomos informacijos apie politinės kampanijos dalyvius ir galimybę rinkėjams grįsti savo sprendimą šia informacija. Taip pat įstatymas sudarė sąlygas plėtoti korupcijos prevenciją-po rinkimų stebėti ar rinkimus laimėjęsiesi nesinaudoja įgyta valdžia "atsilyginti" juos parėmusius.⁸³

Vis dėlto, įstatymo tikslas "užtikrinti rinkimų ir referendumų politinių kampanijų demokratiškumą ir teisėtumą, sudaryti galimybę rinkėjams bei valstybės institucijoms kontroliuoti šių kampanijų finansavimą" nebuvo įgyvendintas. 2001 metais Vyriausybė pavedė Teisingumo ministerijai sudaryti darbo grupę, turėjusią parengti naujos redakcijos politinių kampanijų įstatymo projektą. 2003 metų rugsėjo mėnesį iš visų frakcijų rinkimų įstatymų ir rinkimų agitacijos įstatymų projektams parengti buvo sudaryta Seimo narių grupė, kuriai vadovavo Seimo Pirmininkas. Atsižvelgiant į darbo grupės rezultatus, buvo priimtas ir 2004 m. rugsėjo 10 d. įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos Politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas (toliau- Finansavimo kontrolės įstatymas), kurio tikslas - užtikrinti politinių kampanijų demokratiškumą, politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo teisėtumą bei viešumą, nustatyti, kaip finansuojamos politinės partijos bei politinės kampanijos, ir sukurti veiksmingą bei skaidrią politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolę.⁸⁴

Lyginant šias dvi įstatymų redakcijas, atkreiptinas dėmesys, kad kandidatai ir Respublikos

⁸³ Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2626.

⁸⁴ Valstybės žinios, 2004, Nr. 135-4894.

Prezidentus pagal anksčiau galiojusį Politinių kampanijų finansavimo įstatymo kontrolės įstatymą likus 10 dienų iki rinkimų privalėjo pateikti išankstines politinių kampanijų finansavimo ataskaitas, kuriose nurodomos gautos aukos ir dovanos bei išlaidos rinkimų kampanijai, taip pat aukotojai (rėmėjai). Galutines politinių kampanijų finansavimo ataskaitas kandidatai į Respublikos Prezidentus ir išrinktasis Respublikos Prezidentas privalėjo pateikti ne vėliau kaip per 25 dienas po galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo.

Pažymėtina, jog Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas nenustatė lėšų, kurias kandidatai gali panaudoti Prezidento rinkimų kampanijos finansavimui, maksimalių dydžių. Taip pat nebuvo ribojama iš vieno aukotojo gaunamų piniginių lėšų suma. Buvo draudžiama priimti aukas iš užsienio aukotojų, išskyrus išeiviją, iš valstybės ir savivaldybių turto turinčių įstaigų, nes valstybės ar savivaldybės lėšas draudžiama panaudoti rinkimų agitacijoje ir tuo sudaryti atskiriems kandidatams išskirtines sąlygas. Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas reikalavo, kad rinkimų kampanijai gautos ir panaudotos lėšos būtų deklaruojamos, kad tuo būdu būtų užtikrintas rinkimų finansavimo skaidrumas. Už įstatymo pažeidimus nebuvo nustatytos sankcijos. Partijos laiku nepateikusios ataskaitų kituose rinkimuose turėdavo mokėti dvigubą rinkimų užstatą.

Siekiant ištaisyti aukščiau išvardytus trūkumus, 2002 metų rudenį buvo parengta ir per 2002-2003 metų Respublikos Prezidento rinkinius išbandyta speciali politinių kampanijų finansavimo ataskaitų paskelbimo programa, kuri buvo pavadinta „Pinigai ir politika“. Šią programą įdiegti padėjo Tarptautinis rinkimų sistemų fondas ir Vidurio ir rytų Europos rinkimų organizatorių asociacija (ACEEEO). Su minėtų tarptautinių organizacijų pagalba įdiegta programinė įranga įgalino aiškiau ir prieinamiau pateikti duomenis vartotojams (rinkėjams, politikams, mokslininkams, žurnalistams ir kt.) apie rinkinių kampanijų finansavimą, t.y. kandidatų surinktas lėšas, gautas aukas ir dovanas, rinkimų kampanijos metu padarytas išlaidas.⁸⁵

Nors programa "Pinigai ir politika" atitiko Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių politinių kampanijų finansavimą ir jo kontrolę, tačiau vien šios priemonės neužteko rinkimų finansavimo skaidrumui užtikrinti. Norint sukurti efektyvią sistemą, laiduojančią rinkėjų teisę žinoti politinių kampanijų finansavimą, buvo būtina turėti ne tik mechanizmą viešai skelbti kandidatų pateikiamas politinių kampanijų finansavimo ataskaitas (pradines ir galutines arba nustatyti pastovų informacijos apie rinkinių kampanijų teikimą rinkėjams), bet ir užtikrinti pateikiamų ataskaitų efektyvią kontrolę. Tą pasiekti buvo galima tik "Naujai priimto" įstatymo pagalba.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2004m. rugsėjo 10d. priimtas įstatymas užtikrino skaidrumo režimą politinių kampanijų aukoms ir išlaidoms, tačiau bandymai drausti, riboti aukas, nustatyti įvairius išlaidų limitus yra palyginus lengvai apeinami, o politikų priėmusių uždraustas lėšas

įsipareigojimais, yra keleriopai labiau įpareigojantys. Rinkimams reikalingos lėšos gali būti sumažintos - įpareigojant visas, taip pat ir privačias telekompanijas nemokamai transliuoti rinkimų agitaciją. Įstatymo 18 str. 1d. leidžia viešosios informacijos rengėjams ir platintojams skelbti politinę reklamą apie jų remiamus kandidatus nemokamai, jeigu jie prieš tai kreipiasi į savarankiškus politinės kampanijos dalyvius ir Vyriausiąją rinkimų komisiją, informuodami apie tai. Jei laikas būtų paskirstomas pagal griežto lygiateisiškumo (visiems kandidatams vienodai) arba proporcingo lygiateisiškumo (pagal ankstesniuose rinkimuose gautus mandatus ar paduotus balsus) principus (kaip tai buvo siūlyta), kategoriškai uždraudžiant mokamą rinkimų agitaciją per televiziją, tuo būtų labai nepatenkinti telekompanijų savininkai.

Finansavimo kontrolės įstatymo 16 str. 9 daly - "Jeigu politinės kampanijos laikotarpiu politinės kampanijos dalyvis (išskyrus politines partijas, jų keliamus kandidatus ar kandidatų sąrašus) surinko lėšų daugiau, negu jų buvo sunaudota politinės kampanijos išlaidoms apmokėti, nepanaudotos lėšos įstatymų nustatyta tvarka turi būti perduotos turinčiam teisę teikti labdarą juridiniam asmeniui, o šis šias lėšas privalo panaudoti labdarai. Politinės partijos, jų keliamų kandidatų ar kandidatų sąrašų nepanaudotos lėšos gali būti skirtos tik politinei veiklai finansuoti."

Šiuo būdu išspręstas klausimas dėl lėšų, neišleistų politinių kampanijų metu, panaudojimo galimybės ir tvarka bei užkirstas kelias prielaidoms korupcijai atsirasti, jei kandidatai likusias lėšas naudotų asmeniniams poreikiams tenkinti.⁸⁶

Tai pat, Finansavimo kontrolės įstatymo 11 ir 12 straipsniai draudžia "Politinių partijų bei politinių kampanijų dalyvius finansuoti per trečiuosius asmenis" ir nustato kandidatui politinę atsakomybę, tais atvejais, jeigu kandidatas po rinkimų savo veikla pradėtų „atsidėkoti“ rėmėjams ir pats pažeistų įstatymus ar skatintų tai daryti kitus, arba politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas būtų pažeistas dėl kandidato kaltės arba įstatymo pažeidimas būtų šiurkštus (slepamos politinės kampanijos išlaidos, priimama daug neteisėtų lėšų, sąmoningai naudojamosi neleistiniais užsienio finansiniais šaltiniais ir panašiai). Kitaip tariant, sukurta subalansuota politinių kampanijų finansavimo kontrolės ir politinių kampanijų dalyvių (partijų, kandidatų) skatinimo ir atsakomybės sistema.

Be to, apibrėžta, kas turi būti daroma, kai politinių kampanijų metu prisiimama daugiau įsipareigojimų, negu yra surinktų aukų (lėšų). Praktikoje kildavo problemų, kai partijos ar kandidatai, pasibaigus politinei kampanijai likdavo skolingi rinkimų agitacijos paslaugų teikėjams. Tiek laimėjus rinkimus, tiek pralaimėjus, o ypač pirmuoju atveju atsirasdavo didelė grėsmė susiformuoti tam tikriems korupciniams ryšiams ir įsipareigojimams.

⁸⁵ www.vrk.lt

⁸⁶ Valstybės žinios, 2004, Nr. 135-4894.

Analizuojamame Finansavimo kontrolės įstatyme, svarbu paminėti, kad sukurta efektyvi politinių kampanijų rinkimų agitacijos įvykių (televizijos ir radijo laidų, rinkimų agitacijos gaminių, straipsnių, stendų plakatų ir kitų rinkimų agitacijos dalykų, kurie kainuoja) monitoringo sistema. Tokių įvykių fiksavimas ir jų palyginimas su ataskaitose pateikta medžiaga leis objektyviau patvirtinti ir užtikrinti rinkimų finansavimo skaidrumą.

Taip pat atsirado visų politinių kampanijų dalyvių stebėsenos institutas. "Vyriausioji rinkimų komisija gali organizuoti viešą konkursą politinės kampanijos laikotarpio stebėsenos paslaugoms teikti Viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka." Apibendrintus stebėsenos duomenis Vyriausioji rinkimų komisija skelbia savo internete tinklalapyje. Valstybinei mokesčių inspekcijai teikiami detalūs stebėsenos duomenys, o politinės kampanijos dalyviui - tik jo paties politinės kampanijos duomenys.⁸⁷

Politinei kampanijai skirtų lėšų naudojimą kontroliuoja Valstybinė mokesčių inspekcija ir Vyriausioji rinkimų komisija. Politinės kampanijos išdininkas¹⁰⁰ lėšų šaltinių ir jų panaudojimo politinei kampanijai ataskaitas turi pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai ne vėliau kaip per 25 dienas po rinkimų ar referendumo rezultatų paskelbimo. Vyriausioji rinkimų komisija šias ataskaitas paskelbia „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ bei savo interneto tinklalapyje. Pateikiamos dvejopos finansinės ataskaitos: "išankstinė" ir "galutinė". Pagal Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksą, teismas, Vyriausiosios rinkimų komisijos iniciatyva, gali skirti nuobaudą (įspėjimą arba baudą) politinei partijai už Rinkimų komisijai reikalingų dokumentų nepateikimą.

Finansavimo kontrolės įstatyme numatyti ir tiksliai apibrėžti politinės partijos finansavimo šaltiniai, aukų dydžiai. "Vienas fizinis asmuo, nurodytas įstatyme, per kalendorinius metus gali paaukoti vienai politinei partijai ne didesnę kaip 300 MGL dydžio auką. Jeigu tais pačiais metais vyksta politinė kampanija, fizinis asmuo vienam savarankiškam politinės kampanijos dalyviui gali paaukoti per šią politinę kampaniją ne didesnę kaip 300 MGL dydžio auką. Jeigu vienas fizinis asmuo per vieną politinę kampaniją politinės kampanijos dalyviui (dalyviams) paaukvoja daugiau kaip 10 procentų savo praeitais metais gautų pajamų, apie tokį aukotoją ir jo auką (aukas) turi būti paskelbiama Valstybinės mokesčių inspekcijos išvadoje". Įstatymo projekto svarstymo metu dėl šių nuostatų kilo gausybė diskusijų. Kaip keletas įdomesnių siūlymų pavyzdžių gali būti paminėti: K.D.Prunskienės siūlymas šį straipsnį papildyti žodžiais " išskyrus Prezidento rinkimų ir Seimo rinkimų vienmandačių apygardų kandidatų aukas savo rinkimų kompanijai finansuoti, kurių dydis neribojamas". Seimo narys G.Vagnorius siūlė koreguoti Įstatymo 13 straipsnį, į jį pridėdant 7 punktą, numatantį, kad "Politinei partijai iš Lietuvos Respublikos biudžeto skiriama dotacija negali viršyti 1 mln. litų per kalendorinius metus". Seimo narys J.Veselka siūlė " uždrausti tokius finansavimo

Šaltinius, kaip "tarptautinių organizacijų, kurios narė yra Lietuvos Respublika arba Lietuvos Respublikos politinė partija, politinėms partijoms mokamos dotacijos"; "Lietuvos Respublikoje registruotų bankų paskolos politinei partijai". Tačiau į šiuos siūlomus pakeitimus atsižvelgta nebuvo.⁸⁸

Siekiant visapusiškai reglamentuoti lėšų, skirtų rinkimams, skaidrumą, buvo įtvirtintas įpareigojimas politinėms partijoms atlikti nepriklausomą savo veiklos auditą, jeigu politinė partija per kalendorinius metus gavo didesnę kaip 3000 MGL dydžio pajamų sumą, ir per 3 mėnesius nuo finansinių metų pabaigos pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai ir Valstybinei mokesčių inspekcijai nepriklausomo audito išvadą. Savarankiškas politinės kampanijos dalyvis, per politinę kampaniją gavęs didesnę kaip 1000 MGL dydžio aukų sumą, privalo sudaryti politinės kampanijos audito sutartį ir pateikti šios sutarties nuorašą ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo rinkimų ar referendumo rezultatų paskelbimo dienos. Naujai priimtas minėtas Įstatymas įvedė 2 naujas sąvokas - "savarankiški" ir "atstovaujantieji" dalyviai. "Savarankiškas" politinės kampanijos dalyvis veikia savo vardu ir interesais, kuris "priima ir įtraukia į apskaitą aukas, įgyja prievolės dėl išlaidų politinei kampanijai", o "Atstovaujamas politinės kampanijos dalyvis" - tik politinės partijos vardu ir interesais turintis teisę veikti kandidatas, kurio naudai politinė partija priima ir įtraukia į apskaitą aukas, įgyja prievolės ir apmoka politinės kampanijos išlaidas".⁸⁹

Daugiausia dėmesio šiame Finansavimo kontrolės įstatyme sulaukė nuostatos, nustatančios dotacijų iš valstybės biudžeto reglamentavimą Įstatymo 13 straipsnis¹⁰⁶ nustato Valstybės biudžeto dotacijos dydžio apskaičiavimo, paskirstymo, mokėjimo ir naudojimo tvarką. "Valstybės biudžeto dotacija paskirstoma toms politinėms partijoms, kurios yra gavusios ne mažiau kaip 3 procentus visų rinkėjų balsų, paduotų už politinių partijų kandidatus tuose Seimo rinkimuose, savivaldybių tarybų rinkimuose, pagal kurių rezultatus paskirstoma valstybės biudžeto dotacija ir kurioms įstatymų nustatyta tvarka nėra sustabdyta teisė gauti valstybės biudžeto dotaciją." Politinės partijos valstybės biudžeto dotacijos dydį nustato Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip iki kiekvienų metų balandžio 15 dienos ir lapkričio 15 dienos.

2005 m. balandžio 15 dieną lėšų iš biudžeto sulaukė visos politinės partijos, per 2004 metų Seimo ir 2002 metų savivaldybių tarybų rinkimus gavusios ne mažiau kaip 3 proc. visų rinkėjų balsų. Didžiausia dotacija - 337 tūkst. litų - skirta daugiausia vietų Seime po praėjusį rudenį vykusių rinkimų iškovojusiai Darbo partijai. Socialdemokratai gavo 260 tūkst. litų, Tėvynės sąjunga - 243 tūkst. litų, Liberalų ir centro sąjunga - 203 tūkst. litų, Liberalų demokratų sąjunga - 122 tūkst. litų, Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga - 118 tūkst. litų, Naujoji sąjunga - 102 tūkst. litų.⁹⁰

⁸⁷ www.vrk.lt.

⁸⁸ www.lrs.lt.

⁸⁹ Valstybės žinios, Nr. 47-1553.

⁹⁰ www.lrs.lt.

Be to, taip pat, lėšų skirta ir dviem partijoms, nesurinkusioms pakankamai balsų, kad patektų į Seimą. Lietuvos lenkų rinkimų akcijai skirta 63 tūkst. litų, Lietuvos krikščionims demokratams - 52 tūkst. litų. Taigi biudžeto dotaciją gavo ne tik tos partijos, kurios įveikė rinkimų barjerą, o ir tos, kurių kandidatai pateko į Lietuvos Respublikos Seimą.

Kyla klausimas, kodėl Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo nuostatos, reglamentuojančios Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo tvarką, neleidžia politinėms partijoms, kurių kandidatai pateko į Lietuvos Respublikos Seimą, siūlyti po vieną atstovą į Vyriausiąją rinkimų komisiją? Ar gali būti traktuojama kaip "nelygiateisiškumas" ir konstitucinės partijų lygybės klausimo diskriminavimo galimybė?

Reikia nepamiršti, kad Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymas numato ne tik griežtesnę atsakomybę už įstatymų (politinių kampanijų finansavimo tvarkos) pažeidimus- baudžiamąją ir administracinę, bet ir galimybę partijai netekti dotacijos- "Nustačius, kad politinė partija padarė šiurkštų Įstatymo pažeidimą, Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu partijai neskiriamas valstybės biudžeto dotacijos pusmetinis dydis. Jo dalis paskirstoma kitoms politinėms partijoms. Politinė partija turi teisę pradėti gauti biudžeto asignavimų pusmetinį dydį tik kitą pusmetį nuo pažeidimo pašalinimo"¹⁰. Taip skatinamas „vidinis“ politinių partijų suinteresuotumas skaidriai ir be pažeidimų vykdyti kampanijų finansavimą bei laiku teikti reikiamas deklaracijas.

Apžvelgus Finansavimo kontrolės įstatymą, galima daryti išvadą, kad šalyje, kurioje siekiama aukštos politinės kultūros, turi būti viešai pripažįstama, kad aukos rinkimuose negali būti investicija gauti partijų paramą viešuosiuose pirkimuose, ar kad už aukas gali būti atsilyginama sudarant aukotojui išskirtines sąlygas. Lietuva per labai trumpą laiką pasiekė tokią padėtį, kada visuotinai pripažįstama, jog finansinė parama neturi įpareigoti nei partijų, nei kandidatų sudaryti aukotojams išskirtinių sąlygų. Tai sąlygojo politinių kampanijų finansavimo ir kontrolės įstatymo pakeitimą.

IŠVADOS

Apibendrinant visą atliktą darbą, darytinės tokios išvados:

1. Pagrindinis rinkimus organizuojančios ir vykdančios institucijos (Lietuvos atveju tai Vyriausioji rinkimų komisija) tikslas yra demokratiškų rinkimų užtikrinimas. Tai reiškia, kad rinkimus organizuojanti institucija turi veikti taip, kad niekam nekiltų abejonių dėl rinkimų teisėtumo, dėl jų demokratiškumo ir dėl išrinktos atstovaujamosios institucijos legitimumo.
2. Rinkimų atitikimas arba neatitikimas demokratijos principams nepriklauso nuo pasirinkto rinkimų organizavimo modelio. Rinkimai gali vykti nesilaikant demokratijos principų tiek esant nepriklausomam, tiek esant vyriausybiniam ar mišriam rinkimų organizavimo modeliams.
3. Rinkimus organizuojančių ir vykdančių institucijų teisinė padėtis yra labai įvairi. Rinkimų komisijas galima klasifikuoti pagal įvairius kriterijus, jos yra skirtingai sudaromos, skiriasi jų narių sudėtis ir skaičius, priklausomumo nuo valdžios institucijų laipsnis, galų gale net ir pavadinimai, tačiau visoms rinkimų komisijoms yra būdingas vienas dalykas: visos jos organizuoja bei vykdo rinkimus ir taip pat visos jos turėtų užtikrinti (deja, taip nėra ne demokratinėse valstybėse), kad rinkimai vyktų laikantis demokratijos principų.
4. Vyriausioji rinkimų komisija, kaip rinkimų vykdymo priežiūrą atliekanti institucija, galėtų griežčiau kontroliuoti apygardų komisijų veiklą. Tai reiškia, kad į tas apygardas, dėl kurių komisijų veiklos sulaukiama daugiausiai skundų, galėtų būti siunčiamas Vyriausiosios rinkimų komisijos narys, kuris galėtų vietoje išsiaiškinti visas apygardos komisijos veiklos aplinkybes ir duoti komisijai papildomų metodinių nurodymų.
5. Norint rinkimų komisiją sudaryti vien iš teisininkų reikėtų labai gerai apsvarstyti jos sudarymo principus, kad neatsitiktų taip, jog komisijoje atsidurs dauguma vieną partiją palaikančių asmenų.
6. Siekiant rinkimų apygardose užtikrinti rinkimų organizavimo bei vykdymo proceso tęstinumą, vienas iš apygardos rinkimų komisijos narių galėtų būti nuolatinis. Tokiu būdu būtų išlaikytas ne tik rinkimų organizavimo apygardoje tęstinumas, bet ir palengvėtų bei pagreitėtų pačios komisijos darbas.
7. Vyriausiosios rinkimų komisijos veikla yra detalai reglamentuota. To reikia dėl to, kad kiltų kuo mažiau abejonių dėl komisijos narių objektyvumo ar jos narių kompetencijos. Bet kokios abejonės rinkimų komisijos narių objektyvumu ar jų kompetencija kelia abejones ir pačių rinkimų rezultatų teisėtumu.

8. Šiuo metu vienmنداčių rinkimų apygardų dydis, skaičiuojant pagal rinkėjų skaičių, yra labai skirtingas. Tai gali sąlygoti rinkėjų balsų nelygybę, t. y. balsas, atiduotas rinkimų apygardoje, kurioje rinkėjų nėra daug, yra daug svaresnis už balsą, atiduotą rinkimų apygardoje, kurioje rinkėjų yra daug. Dėl to yra svarstytinas apygardų ribų pakeitimo klausimas, siekiant suvienodinti rinkėjų skaičių jose.
9. Vyriausioji rinkimų komisija veikia ir sprendimus priima pagal galiojančius teisės aktus. Nemažai problemų, susijusių su rinkimais, kyla ne dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos veiklos, bet dėl teisės aktų netobulumo (pavyzdžiui, balsavimas paštu).
10. Vyriausiosios rinkimų komisijos vykdoma partijų finansavimo kontrolė yra vienas iš efektyvių būdų užtikrinti politinių partijų veiklos skaidrumą.
11. Bet koks rinkimų teisės pažeidimas (net ir toks, kuris pagal Konstitucinio Teismo suformuotą praktiką nėra laikomas šiurkščiu), kelia abejonių rinkimų rezultatais ir išrinktos valdžios legitimumu. Dėl to rinkimai turi būti organizuojami ir vykdomi taip, kad būtų sudaryta kuo mažiau sąlygų galimiems rinkimų įstatymų pažeidimams. Jeigu pažeidimų ir buvo padaryta, jie turi būti kuo greičiau išaiškinami ir paviešinami. Tik tokiu būdu bus galima išsklaidyti bet kokias abejones rinkimų rezultatais.
12. Vyriausioji rinkimų komisija turi galimybę leisti teisės aktus, detalizuojančius rinkimų įstatymų nuostatas. Tai labai svarbi Vyriausiosios rinkimų komisijos funkcija, kurią įgyvendindama komisija gali efektyviai organizuoti ir vykdyti rinkimus bei užtikrinti, kad rinkimai vyktų laikantis demokratijos principų.
13. Išankstinis balsavimas paštu sudaro sąlygas rinkėjų balsų pirkimui. Tačiau nustatant balsavimo paštu apribojimus, turėtų būti įvertinama, kokių rinkėjų balsai yra dažniausiai perkami. Išimtis galėtų būti daroma ne tik ligoniams ar kariams, bet ir studentams bei kituose miestuose dirbantiems asmenims. Balsų pirkimo problemą išspręstų įteisinta galimybė balsuoti elektroniniu būdu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Įstatymas "Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo pagrindinio įstatymo" // Valstybės žinios, 1990. Nr. 9-224.
3. Lietuvos Respublikos konstitucinis įstatymas "Dėl Lietuvos valstybės" // Valstybės žinios, 1991 Nr. 6-166.
4. Įstatymas "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos" // Valstybės žinios, 1992 Nr. 33-1015.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolai // Valstybės žinios, 1996, Nr. 15-386.
6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios, Nr. 47-1553.
7. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89- 2741.
8. Lietuvos Respublikos Socialistinės Respublikos vietinių liaudies deputatų rinkinių įstatymas // Valstybės žinios, 1989, Nr. 36-538.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.
10. Lietuvos Respublikos Referendumo įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2570.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 68-2774.
12. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 22-635.
13. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-29.
14. Lietuvos Respublikos įstatymas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo" // Valstybės žinios, 1993, Nr. 10-234.
15. Įstatymas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo" // Valstybės žinios, 1994, Nr. 89-1718.
16. Lietuvos Respublikos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 53-996.
17. Lietuvos Respublikos Politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 135-4894.
18. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 8-208.
19. Lietuvos Respublikos Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5192.

20. Lietuvos Respublikos Administracinių teismų įsteigimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 6 straipsnių pakeitimo ir papildymo Įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 85-2567.
21. Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308.
22. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas "Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos" // Valstybės žinios, 1992, Nr. 23-672.
23. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas "Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo" // Valstybės žinios, 1993, Nr. 11-269.
24. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas "Dėl Vyriausiosios rinkinių komisijos sudėties patikslinimo" Nr. XI-2224, patikslintas 2005 m. vasario 15 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. X-120 // Valstybės žinios, 2005, Nr. 24-765.
25. Lietuvos Respublikos Prezidento Dekretas Nr. 116 "Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui" // Valstybės žinios, 2004, Nr. 161-5879.
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas "Dėl Apskričių valdymo reformos koncepcijos, Apskričių teritorinės reformos krypties ir Apskričių teritorinės reformos krypties pateikimo visuomenei svarstyti priemonių plano" // Valstybės žinios, 2001, Nr. 37-1250.
27. Vyriausiosios rinkimų komisijos reglamentas. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2002 m. rugsėjo 24 d. sprendimas Nr. 44.
28. Tarybos direktyva 94/80/EB 1994 m. gruodžio 19 d. nustatanti išsamias priemones Sąjungos piliečiams, gyvenantiems valstybėje narėje ir nesantiems jos piliečiais, naudotis balsavimo teise ir teise būti kandidatais savivaldybių rinkimuose; www.lrs.lt.

Specialioji literatūra

28. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
29. Čirkyn V. E. Konstitucionnoje pravo zarubežnych stran. - Maskva, 1997.
30. Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. D. 1. Vilnius: Standartų sp., 2000.
31. Jengibarian R. V., Tadevosian E. V., Konstitucionnoje pravo. - Maskva, 2000. .
32. Krupavičius A. Seimo rinkimai '96: trečiasis atmetimas. - Vilnius, 1998.
33. Riomeris M. Valstybinė teisė. Skaitytų paskaitų stenogramos T. 2. Kaunas, 1930.
34. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios Rinkimų Komisijos Dokumentų rinkinys. Rengiant ir vykdanč rinkimus į Lietuvos Respublikos Seimą. Vilnius, 2004.
35. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios Rinkimų Komisijos leidinys. Rinkimai Lietuvos

Respublikoje 2004 metais. Vilnius, 2005.

36. Sartori G. Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Kaunas, Poligrafija ir informatika, 2001.

37. Sravnitelnoje konstitucionnoje pravo. - Maskva, 1996..

38. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

39. Vitkus G. Politologijos įvadas. Leidybos centras, Vilnius, 1992m.

40. Wall, A. et al. Electoral Management Design: The International IDEA Handbook.

Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2006.

Praktinė medžiaga

41. Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 30 d. nutarimas, Valstybės žinios, 1994, Nr.51-979.

42. Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 7 d. nutarimas, Valstybės žinios, 1994, Nr.53-1022.

43. Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas, Valstybės žinios, 1994, Nr. 57-1120.

44. Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas, Valstybės žinios, 1999, Nr. 42-1345; atitaisymas - 1999, Nr. 43.

45. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, Valstybės žinios, 2004, Nr. 85-3094.

46. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas, Valstybės žinios, 2004, Nr. 105-3894.

47. Konstitucinio Teismo 1996m. lapkričio 23 d. išvada, Valstybės žinios, 1996, Nr. 114-2644.

48. Konstitucinio Teismo 2004m. lapkričio 11 d. išvada, Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955.

49. Lietuvos Aukščiausiasis Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. gruodžio 8 d. sprendimas civilinėje byloje R.M.Česnutis v Vyriausioji rinkimų komisija 3K- 430 // www.lat.litlex.lt

50. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. rugsėjo 15 d sprendimas byloje A.Pilvelis v Vyriausioji rinkimų komisija, R- 06-6-04 // www.lvat.lt

51. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. rugsėjo 19 d sprendimas byloje P.Medeika v Vyriausioji rinkimų komisija, R- 11-7-04 // www.lvat.lt

52. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. rugsėjo 29 d sprendimas byloje V.Urbonas v Vyriausioji rinkimų komisija, R-03-10-04 // www.lvat.lt

Tinklalapiai:

53. www.vrk.lt

54. www.lrs.lt

55. www.lrkt.lt

56. www.aceproject.org

57. www.lvat.lt

58. www.lat.litlex.lt

SANTRAUKA

Demokratiški rinkimai yra svarbi piliečių dalyvavimo valdant valstybę forma, kartu ir būtinas valstybės politinių atstovaujamojų institucijų formavimo elementas. Rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai - legitimiais ir teisėtais, jeigu rinkimai vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratinių rinkimų principus, pažeidžiant demokratines rinkimų procedūras. Įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu įtvirtinti rinkimų sistemą, nustatyti rinkimų organizavimo pagrindus ir tvarką, apimančią kandidatų kėlimą, rinkimų agitaciją, balsavimo tvarką, rinkimų rezultatų nustatymą, rinkiminių ginčų nagrinėjimo procedūras, reguliuoti kitus rinkimų santykius. Tai darydamas, įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos; jis negali nei pats paneigti, iškreipti ar apriboti visuotinės, lygios, tiesioginės rinkimų teisės, slaptos balsavimo, nei sudaryti teisinių prielaidų tai padaryti kitiems subjektams, nes antraip tai reikštų, jog yra apribojama arba išvis paneigiama Tautos aukščiausios suverenios galios raiška.

Lietuvos Respublikoje yra viena pagrindinė, vieninga, universali nuolat veikianti valstybės institucija - Vyriausioji rinkimų komisija, kuri įstatymų nustatyta tvarka vykdo ir organizuoja Seimo, Prezidento ir savivaldybių tarybų rinkimus, taip pat referendumus (taip ir rinkimus į Europos Parlamentą).

Vyriausioji rinkimų komisija užtikrina Seimo rinkimų įstatymo, Prezidento rinkimų įstatymo, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių pasirengimą rinkimams ir jų organizavimą bei vykdymą. Pagal jai suteiktus įgaliojimus pati leidžia teisės aktus, užtikrinančius įstatymų vykdymą bei vienodą jų taikymą visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Legal status of the Central Election Commission

SUMMARY

Democratic elections - is a very important citizens participation form in administration of the state, As well as a crucial factor in the formation of the representative institutions. Elections can not be democratic and their results legitimate and lawful, if elections are conducted without considering democratic principals and procedures of elections, which are Consolidated in the Constitution. Legislators have a duty to enshrine a system of elections, determine a procedure of elections, which includes: registration of candidates, agitation, procedure of voting, calculating votes, disputes solving, regulation of other elections relations. Legislators have a duty to act in conformity with Constitution. He can not refute, skew, restrict universal and equal right to nor provide legal basis for other subjects to act in that way. If ignored, it would negate sovereign power of the State.

There is one permanent supreme state institution for organizing and conducting elections and referendums provided in the Constitution of the Republic of Lithuania- the Central Electoral Committee. Tasks of the Central Electoral Committee are as follows: 1) to organize and conduct parliamentary, presidential and municipal elections (hereinafter referred to as elections") and referendums; and to ensure that elections and referendums would be hold adhering to the principles of democratic elections, enshrined in the Constitution and laws of the Republic of Lithuania; 2) in the manner and forms prescribed by law, to control financing of political, political campaigns.

Committees work consolidates its Constitutional purpose, principals of its organization and competence. Harmonization of election laws enables the implementation of all these features. Thus, while analyzing Central Electoral Committee it is import to point:

1. The Committee is enshrined in the Constitution;
2. Constitutional Court made a conclusion- that the - Committee is main and universal in that point of view, that it can not be negated by „specialized" Presidential Electoral Committee, which was founded in 1993 for one purpose- to organize Elections Of the President.

When discharging its functions and making decisions on issues within its competence, the Central Electoral Committee is independent. No institution or officer may issue mandatory instructions regarding the making of the decision that is within the competence of the Central Electoral Committee.